

Tahir Jaha

Dialog kohe

9

Jeta e Re

Tahir Jaha
DIALOG KOHE

Boton
Jeta e re

Redaktor
Ali D. Jasiqi

Përkujdesja artistike
Vllaznim Jaha

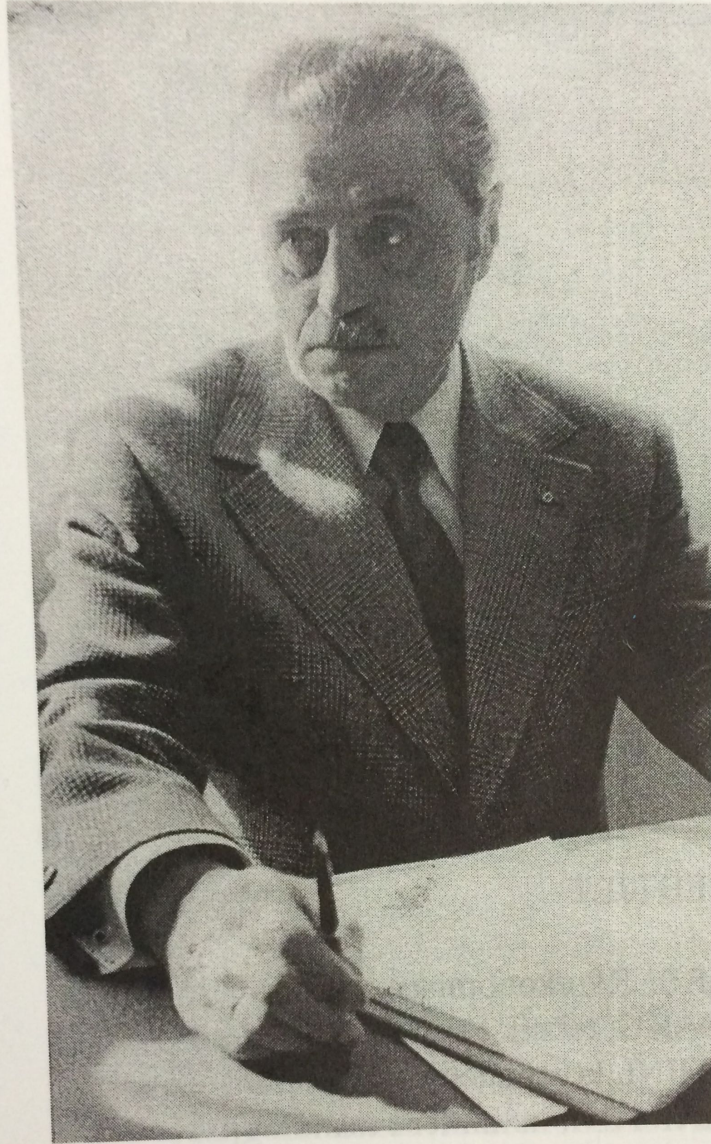
Tahir Jaha

DIALOG KOHE

dramë

Libri i nëntë
botim i dytë i ndryshuar

Jeta e Re
Prishtinë 1998

Consigna

VEHTJET

ARBËRI, ekonomist – rishtas

ISAKU, teknik i ri

EMINI, kryepunëtor (më i vjetri)

MARTINI, inxhinier i teknologjisë

METUSHI, minator me kualifikime të larta

VJOLLCA, nëpunëse e kontabilitetit

Pesë punëtorë e dy punëtore

Kamarierja

Nodh në një separe të Klubit të punëtorëve, pak pas mbledhjes vjetore. Është mbrëmje. Salla e madhe, me tavolina e karriga, ku pushojnë dhe argëtohen punëtorët. Ndihet edhe muzikë e lehtë. Hyjnë e dalin punëtorë e punëtore, ashtu pa zhurmë...

Tabllo I

Arbëri përcaktohet: Forcon fjalën që s'e lot topi. Ajo shpërthen rrathët e ndrydhjes së heshtur...

Po, edhe sikur të rrëxohesha nëntëdhjetë e nëntë herë – të njëqintën do të çohesha në këmbë. Gjiu i nënës m'i ka forcuar gjunjt e traualli më burrëroi; vllaznia më jep zemër për më tutje...

Çeliku nuk është prekur gand kur kam lindur unë, as pa u gëzuar nuk mbeti askush. Por, varfëria më ka brejtur... Megjithatë më priu e mbara, si fortunë me të reshura... U çuam si plepat që përfalen, por nuk lusin Zotin ta ndalë fortunën – i fryjnë zjarrit të lirisë. Edhe im atë, pa iu lagur opinga kapërceu lumin; nëpër zjarr doli pa iu ngjitur gaca. E unë të bëhem lapoç!? Jo, kurrë. Vetë do t'i jap gaz qëndresës – qoftë si prish e ndreq, ose si “Trim i mirë me shokë shumë”... M'u soll diç nëpër mend: “Kush ka ndërgegje ditën nuk frigohet natën”... Më tingëlloi veshi – zëri i ndërgegjes! Nëse njëri përulet kur has në të fortin, ose tjetri të kërcen në qafë kur ti këqyr punën tënde... Unë nuk do të dergjem në mëshirën e fatit!

Me vdekjen jam pajtuar, por me fatin JO!

Mbase arbanët durojnë, durojnë... Por, mësyjnë si të mos ktheheshin më... Vrapojnë si dasmorë të lirisë, pa shpresë shpërblimi, pa drojën e pengut. Të gjitha kusuret mund t'i paguajnë me krye...

I bashkon pajtimi i gjaqeve dhe, Lëvizja gjithëpopullore – Zëri i Kushtrimit. Se, është nder të luftosh për

liri!

Prandaj edhe rritet ndërgjegja e shëndoshë – fanar i dashurisë!

Shikimi im ndaj botës shqiptare le t'i mbizotërojë iluzionet që ta bëjnë ferrin parajsë, dhe anasjelltas, pa mashtrim për të krijuar besimin në vetvete që është burim i besimit të ndërsjellë, pa të cilin nuk ka kthesë përparimtare, as veprimtari që vën në lëvizje forcat, të cilat ecin në hap me kohën, për të mirën e vetvetes, të shoqërisë dhe të njerëzimit të njerëzuar. Ashtu gëdhendet njeriu që lavron KOPSHTIN, në të cilin kultivohet edhe kopshtari, pa u bërë shërbëtor i mbretëreshës, pa brengosje për fatin e mbretit... Meseleja stërhollohet deri në shkallën më të lartë të arsyes – njeri i njerëzuar... Vetë nuk mëtoj të bë- hem engjull, as kafshatë e djallit, veç hise e “Livadheve të Egra” – Breg Ereniku – ku “Thana e Bardhë” lulon e para e piqet e mbramja dhe Ereniku i rrëmbyeshëm vadit fushën pjellore – mugullon begatimi material e shpirtëror.

Aty Nëna Zizë, me kore të thata rrit të bijt... që i ngjajnë Bacës: grushtin sy, gishtin gacë... Dhe, një gurrë gjak: Për liri – Sofër e Oxhak – për të vetmin

HAK...

Aty Micani – BREZI I RI i DALIN ZOT TRUALLIT dhe MËVETËSISË kombëtare, pa marrë parasysh herrjen, lëngatën, as vdekjen...

Edhe Arbërin e mendojnë tri brenga: Ajo që e mbanë gjallë nuk i mjafton; diçka e pashoshitur e brenë; shpresën e mbështetë në rezistencën e durueshme...

Këto dukuri breznitë tona i mbajnë në zemër e shpesh i bartin si barrë ndërshej... Por, kapërcejnë me vetëmohim të pasqor, për dashurinë e nënës, për krenarinë e babait... Megjithatë, të nënshtroarët ende mallkojnë lloqin e përgjakur, në vend t'atyre që ua rrëmihin tokën nën këmbë, ua shajnë qiellin e turbulluar dhe, i sulmojnë si gjah në ndjekje, mundësisht deri në çfarosje...

Diktatura mos u ngjalltë në këto troje! - mallkoi babai dhe vazhdoi: Pa shembur të vjetrën e zezë, mos prit bereqet, as behar lum djali! Mbase të pasurit shpirtvarfër i grahin ashtu pa shpirt, siç thuhet: Hanë me dhëmbë e mbajnë me këmbë, si kali i harlisur nga tagjia theknet, kashagia mikluere dhe takëmi kaba.

-Çfarë kali, çfarë pele!? Fjalën e patëm për begatimin material e shpirtëror...

-Hesht, thi i biri thiut!

-Uh, uh! Më fal se të kastigova... Por, shoqëria e përparuar, si proces që ndryshon "mote e zakone" vepron, vepron... në ecje. Mbase uniteti ende lëngon nga mëdyshjet e pashoshitura. Ende fajsohet raja dhe, argjila e përgjakur, kurse këmba e gjymtë dhe, i skllavëruari ende zvarritet si ari i plagosur...

Qëndresa e durueshme mishrohet me vetëdijen kombëtare... Arbanët lëshojnë armët për t'u rrethekuar në Sofrën e PAJTIMIT, ku fitohet miqësia, në vend të kacafytjes; dashuria njerëzore bëhet burim i dashurisë për punë të mbara. Aty Lëvizja që ka për qëllim MËVETËSINË synon shtegun e dritës; pa u kënaqur në mjerimin e të tjerëve.

(Perdja)

PAMJA E PARË

ISAKU: As këtij moti nuk u zhveshëm zhelesh!

VJOLLCA: Por, zhelet e beqarisë nuk e shëmtojnë motin e ri.

METUSHI: Mësa lulëkokërdhoklat gjelbërimin pranveror.

ISAKU: Vërtet, po shtohet hovi, e detyrat

vërshojnë kundërthënshë - kërcejnë ndërshej. Mbas secilit sukses një varg brengash; përtej çdo prite të pushtuar ngritet një breg, për të parë një kodër; shtrihet një fushë që dergjet për punë.

VJOLLCA: Më thuaj, shkurt e trup, sa i shquan ndryshimet përreth veti dhe, ç'këshilla kishe hedhur në erë!?

ISAKU: Për shkurt e trup nuk jam fort i shkathtë. Ndërsa era vetë çon shibla, vetë tretet në hapësirë, kurse do xixillonja lozonjare më shpotisin, vezullojnë si sedefe në jelekun, sumbullat e të cilit dridhen e nuk shpërderdhen...

VJOLLCA: Uh, uh! Paska edhe buzë të shkrumuara? Ato qëndisin hamendjet, mbase edhe përkëdheljet thehen në sy, si rreze në pasqyrë.

ISAKU: Si mjerë ata të cilët hutohen mbas rrezeve që depërtojnë nëpër flegra të roletave e harrojnë blerimin e fushës... Puhë e jehonë...

METUSHI: A di çka, Isak! Sa i lëmon qoshet... rregulloje këtë tavolinë... T'i përthekohemi një herë, ashtu shytas...

ISAKU: Ta rregulloj, po. Por t'ia mbështes brrylat!?

VJOLLCA: Mos qitni dokrra, veç më thuaj, të lutem, pse e zgjodhe mu këtë zanat!? Të tundësh lloq...

ISAKU: Sepse, përveç këtyre dy duarve nuk trashigova asgjë që më mbanë gjallë. E ndava mendjen “të pjekë tulla”... Ato vyejnë për ndërtim... Dhe, miradi...

VJOLLCA: Solidarësia në punë qëndis gjelbërimin në bebëza... Tullave do t’u dilnin qoshet më të lëmuara për Shtëpinë e Kulturës, për tymtarët e fabrikës... Megjithatë, pa përdorur maqinën s’ka ç’të pritet nga duart e thata!? Por sillna diç që të ëmbëlsohemi pakëz...

ISAKU: Oh, të lumtë goja! Të marrim frymë, pa ngricat zyrtare, pa hamendjet e pëshpëritjeve bezdisëse...

KAMARIERJA: Urdhëroni... Çka po pini?

VJOLLCA: Çka të duash ti...

ISAKU: Vetëm çka nuk zien fabrika mos kërkon!

VJOLLCA: Hajt, hajt! E dimë ne që beqarët arnohen me të gaçme...

ISAKU: Qe urdhëroni! Musht prej pjeshkave të Landovicës.

METUSHI: Besoj, sikur të këndohej anasjelltas do t’i mëshoje, ashtu si këput e sot.

VJOLLCA: Jo... do ta gërshetoja përfilljen me puhinë freskuese.

METUSHI: Lajkat përvidhen... n’bisht të syrit.

VJOLLCA: Bishtërimet çojnë pluhur, në mos i ardhët era xhelozi...

ISAKU: Për xhelozi i kam telat të ndryshkur,

por zambakut do t’ia thithsha mushtin, ashtu çiltërt, si nëpër filad të agut me vesë, pa gajlen e gjelbërimit që humb pranvera...

SHKURTA: Kur e çelë Vjollca syrin - dielli errësohet... Nuk mbesin mend për evidencë, as për hakun e punës.

VJOLLCA: Mëkatet rrëshqasin, si kapë e liga për veshi, domethënë të bëjnë paskaj të blojës pa rend. Shfajsimi lëngon si plagë e pezmatuar.

METUSHI: Për moshën shtalbe do të mëlmeje pejza që ndërthurrin qëndisinë pa shibla.

VJOLLCA: Mbasi ia kam zanat xherxhefit, pse të mos më dilte puna e teleisur si nga duart e praruarat!?

METUSHI: Si vetulla e hënës së re...

VJOLLCA: Por, ta dija ku mbaron dashuria?

METUSHI: Besoj, sikur ta kishe ditur ku fillon, me siguri, do t’i shtroje themele të forta që të mos shembej nga dridhjet e lehta.

VJOLLCA: Çka të ka ëndja më së tepërmi?

METUSHI: Aromën e bukës së avulluar; vesën e agimit ndjellamirë; gjirin e trandafilin dhe, këngën e bylbylit...

VJOLLCA: Ç’melodi kumbuese! Jehona e saj buqet si zëri që shpërthen zemrën e bjeshkës e thehet në shkëmbin kundruall, nga mëshira e të cilit gufon afshi që shkrihet në gurrën e burimit, ku puçen

bebëzat e qeshura dhe buzët e shkrumuara.

METUSHI: Kur mund të shoshitet urtësia, pse të mos pranohet edhe fryti i duarve të shkathta?

VJOLLCA: Sikur të mos kisha aq shkollë do të isha treguar e njëanshme, ose do të më nënçmoje për mituri. Shartet e njisimit nuk do të ishin marrë parasysh.

METUSHI: Më lejoni, zonzushë! Të ju pyes: Çka mund të thoshit për do silueta, të cilat nuk janë “shtriga”, por shitojnë... nuk janë as “zana” që përhidhen në vallet magjike. Ndjellin kah rudinat gjelbëroshe, e gjumashët zhyten nëpër kënetë. Duke qarë të kafshojnë, kurse nëse qesh të përbijnë... Më mirë do t'ishte sikur secili të këqyrte punën e vet...

VJOLLCA: Meseleja qenka e lehtë, por marazi të mos shpërthej dot.

(Ndërprehet drita)

PAMJA E DYTË

VJOLLCA: Për punë të rënda duhet takat... Dhe, çelësi i zemrës së çiltërt çelë edhe zemrën e ndrydhur... të heshtur. Por qyskia shkallon qoshet e Kullës, meshkujt

e së cilës thejnë Besën...

MARTINI: Mos i zgurdullo sytë! Nëse të bie puna për mua... mos më kurse! gjithkund në çalofsha - te Emimi mund të përbijoj!

SHKURTA: Hajri yt e ndihma e Emimit - mos marrshin përpjeten! Mos u gjindt tërthore që çon në bungajën e mosmarrëveshjeve!

ISAKU: Për nënçmim nuk jam i përshtatshëm, por sikur të gëdhendja mermer do t'më shkëlqente thadra... Se po të thërras për ndihmë - mos i mbajë “veshët n'krah”!

MARTINI: Mos t'ia kishte gojuar hallkat Shkurta, sigurisht do t'i fluturonin mendët mbi kapuç Isakut, të cilin nevoja e gjallërimit e mbërtheu në bungajë të thive... Por syrin pishë s'e lëndojnë dot shiblat që çon era...

METUSHI: Do të pajtohesha, sikur të mos ishte droja se mund të na ndodhte si atij që zu t'i bënte punët e amvises. Për t'i kryer më shpejt, si përtaci që çon rëndë... Kllukës ia lidhi zogjtë për këmbë, lopët i lëshoi të kullosin pa lopar, e viçave ua la derën çelur; tpinin e ngarkoi në shpinë... Mirëpo duke u krrusur i derdhet qumështi nga tpini e shuhet zjarri; kaçubeti rrëmben pulën e zogjtë vistër, viçat hyjnë nëpër lakra dhe, ia falin dreqit kopshtin”.

VJOLLCA: Lere, se të kishte marrë kush mend nga përrallat, të parët tanë më heret do të

qitnin dorë mbi krye...

METUSHI: Ndoshta atëherë kanë punuar disa e ka kullandris njëri. Eksperimentet ende janë të rralla, por mrekullirat e sotme nuk kapërthehen pa mend... Në praninë tonë, mu kur priste mirënjohje, për hakun sipas rezultateve të punës e ndërruan Isakun - për “gabim të pafalshëm”, si vërejtje për kujdes ndaj të pafajshmëve!?

SHKURTA: Mundësitë për çfajsim na japin të drejtë që të lavdërojmë për punën e mirë që ke bërë - me aq përkushtim - aq e meriton. Por, për thyerjen “e rregullave të Pesëvjeçarit” të pacenueshëm, për shkeljen e disiplinës je dënuar pa të drejtë ankese... për çka duhet të ishe i vetëdijshëm... mos të mbet hatri!

ISAKU: Për punë të rënda e mjeshtri të stërholluar vlenë vetëm çelësi i zemrës, kurse për dryrin e ndryshkur është e domosdoshme kaçavidha.

METUSHI: Tërnakopi im nuk rrëmih më dhé për çerepë nëse bën ndokush aso poshtërsie në tubimet tona!

SHKURTA: Mos nguti, se kemi edhe diçka përmbropa. Madje, as argatët e angaries nuk e qesin shatin në krah me bisht përpara...

VJOLLCA: Ndoshta nuk e ka ndërmend të

mbështetet në kërraba!? Por, Eminit i shkojnë përshtat kompromiset e llojllojshme edhe kur rezultati i është i panjohur, ndërsa “marrëveshjet” s’i shprrallon dot.

MARTINI: Rezistenca u bie hise atyre që vuajnë... Mbase i janë ftohur fjalët e nxehta...

SHKURA: Kritika i ka dy teha: Disponim për polemikë pa drapër, pa tërfurk, si vllaçë pas lavrës që nuk motivon punë të hajrit... Këneshttrashën nuk e mahnisin xixillonjat... Mbase shkëlqimi i “Pesëvjeçarit” i buzëqeshë Despotit që nuk i merr kryet vesh për Ligjin e mbivlerës, as për humbjet e planifikuara... N’u bëftë “deti kos” Emin Efendiu kërkon lugë dhe, i duket pak.

(Ndërprehet drita)

PAMJA E TRETË

SHKURTA: Në mos të ndryshueshëm ndodhë që të shtrembërohet oxhaku, por tymin e qet drejtë, edhe pse të zotin e shtëpisë e rëndon barra ndërshej.

ISAKU: Nëse sytë nuk bëjnë dritë - gabimi është i pashmangshëm... Por, praktika zë

fill me emancipimin magjepës... Jeta anon kah përshtatja e rrethanave që kullojnë mushtin e ripërtirjes... Fitohen njohuri, të cilat sqarojnë të tashmën - hapet shtegu i ardhmërisë që frymëzon dashuri ndaj punës: kapërcehen ethet e pubertetit; të rinjtë bashkëshortorë bëhen të zotët e vetvetes në punë, në përtirje dhe në jetë. Aty thehen akrepat e fanatizmit tradicional; sheshohet rrafshi i emancipimit deri në shkallën e rritës: njeri i njerëzuar, pa bërë vetëvrasje për qëllimin e pa arritur, pa shterrjen e mundësive të zbatueshme...

SHKURTA: Aty dashuria ngrit shkallët e ngjitjes në lartësi pjekurie individuale, si hise e kolektivitetit njerëzor.

ISAKU: Kështu bëhet një transformim, ku derdhet energji pjekurie - farkohet mirëkuptimi që mëlmen marrëdhëniet, nga të cilat thithim mushtin e dashurisë së ndërsjellë; arrijmë pjekurinë që veçon njeriun nga shtazët që ecin për tokë dhe, shpendët që fluturojnë për të gjetur strofullin, ku përsoset URTËSIA që shkrihet në dashuri, e ajo në punë.

Aty më thotë mendja çelet shtegu i emancipimit që rritet si ndërmjet shpresës dhe dëshirave - të mundësive të zbatueshme...

Aty mund të farkohet besimi i pathyeshëm, mbi të cilin mbështetet puna e ndër- gjegjshme - dashuria ndaj punës që dhuron dashuri, në mënyrë që të prijë në lavrën e thellë, në KOPSHTIN ku kultivohet edhe kopshtari...

SHKURTA: Urisë nuk i vën kapak ngushllimi. Por, njerëzit të urtë dhe të vyeshëm mund të mos bëhen argat i djallit... të mos përulen nën zgjedhën e robërisë, në mënyrë që njëri t'u grah, e tjetri t'u "lëshojë mjekërr"!?

ISAKU: Ka të krisur që për sherr të mjekërrës këpusin krerë të xhinsit tjetërfare... Ka madje edhe sherr-budallë, të cilët "t'i lënë në dorë këmbët e arushës" e bëhen telall i vakisë së tyre. Ka edhe asish që duke shkëpurdhur në mbeturinat e kalesës zhyten në të shpërlarat e së tashmes...

SHKURTA: As tullat e papjekura nuk i bëhen plaf acarit të diellit që nuk nxeh njësoj.

ISAKU: Sall një fije e kujdesit tënd të më përthekonte, rrungaja e dimrit do të shkrihej n'afshin tim - dimri do të bëhej pranverë...

SHKURTA: Edhe analfabetizmi na lufton, pa shpallur luftën, pa përdorur barotin. Por, besimi im rritet si diç i rralluar dhe ushqehet me injorancë duke ecur nën

hijen e pushtuesit që nuk i bën hesap varfanjakët, por imponon “mend e sjellje”...

ISAKU: Ndërmjet uzdajës e dëshirave grykëse, mashtrimi si gënjeshtër e përsëritur pret që një ditë gënjeshtër të njihet si “e vërtetë e kulluar”, për sherr të së cilës do t’i braktisja plang e shtëpi, farë e fis dhe, sofrën e shtruar me dorë në zemër, sikur të mos e hetoja se KURBANI i ishte dhuruar të mallkuarit që kishte harruar emrin e vet... Edhe, Gjyshi i mashtruar lë Tufën e Deleve, të cilave u prinë Ogiqi me këmbanën e mbështjellur në bashkën e paqethur e dukej se po ecën e tërë tufa një copet.

SHKURTA: Shtegu që bëhet rrugë nuk ngreh të vallzojë as nuk lë gjurmë për kujtim.

ISAKU: Secili ka shijen dhe huqet e veta, por sheston sipas sharteve e hatrit të shumicës dhe, kapacitetit të farkës së tyre.

SHKURTA: Huqet individuale nisen për mahi e përfundojnë për njëmend, si teste në dorë.

ISAKU: Pa pakëz mahi dhe, serioziteti i vërtetë shpesh mbet i pasqaruar.

SHKURTA: Sikur të rrinim duarkryq kundërtitë do ta amullonin ndryshkun e “kuota” mund të na bëhej mbishkrim

përkujtimor!?

ISAKU: Pa lënë dashurinë m’anësh, premtimet, si mëdyshje dhe shpresa si ideal më shtynë të ecja me hap të matur, si “me vesh në krah” dhe t’i bëja katër sy: një për tokë, një për qiell dhe, dy për shtegun që t’më kthejë në vatrën time, pa u kurthuer në tërkuzën e huqeve kryeneçe, pa nxjerrë hakun e të voglit, pa i mbetur borxh të madhit... Dua të qajë e të qeshi, pa nevojën e KURBANIT, veç për PRIJATARË që u bëjnë sytë dritë...

SHKURTA: “Ku me hiri, ku pa hiri, shtatë herë n’ditë gabon i miri”!

ISAKU: Sall një herë të gabojshe, as ilaç për dhembje koke nuk kisha kërkuar! M’dritë të syve të kisha mbërthyer!...

SHKURTA: Praktika që shregullon lojën nuk i bën hesap pasojat...

(Perdja)

Tabllo II

Kryeçakalli jeton në “Torishtën e quajtur Rezervat”... Harron se është konservuar si peksimet në kuti t’aluminit, ashtu të posaçme - ruajtur për kusuritje... Mbase llogaria “zakonisht” mbyllet prej së larti, pa bërë hesap duart përtace, të cilat numrojnë rruzat e vargoit që lidh fatin e kapuçbardhëve me tojë të zezë... Edhe pse dihet mirë që “llogaria pa të zotin e shtëpisë lën shibla” - firo që çon kantar. Megjithatë Sllavoja ushqehet si miu në shtëpinë prej djathi; kapërdinë të mirat e truallit dhe, flet “gjuhën e zotit”, pa bërë hesap se dykëmbshët janë edhe

kryebung - predikon “mend e sjellje”, dhe, nënçmon, në mënyrë cinike arbanët që degëzohen në Trungun Ilir... Inatoset dhe shqelmon DEFTETIN e zhisur që të mos vjellë më mashtrim, si gjoja AMZË e “gjendjes Civile”, meqë arnautët i pret “Dyshek toke - jastëk guri”, në mënyrë që Sllavoja ta mbështesë forcën në ligështi... Dhe, fajson arbanët që mbajnë PLIS të bardhë e zihen në lëng të vet. I fajson për gjithçka, çon pluhur; mbledh bereqet, por nuk merr mend për të mbramen... Vendos pushtetin dhe trillon mashtrimin, gjoja se në rast nevojë edhe LISI mund të loz nga vendi - të shpërngulet... Mbase sunduesit nuk i rreh teli në shkrojtë... ndryshon ligjin, sipas syrit çakërr...

Xhinsit tjetërfare ia shkurton nafakën, si këputet dega nën këmbë. Dhe, kur i përplasen kungulli për stomin e lumit të pakapërcyeshëm, bërsit i teren nën diellin që nuk nxeh njësoj. Edhe në zabelet tona - bungun fisnik e prenë ashtu pamëshirshëm, pa ia ndalur sopatën mizore.

Vetë nuk dija t’i jap vi, por më për së afërmi do t’i përkujtoj disa çështje që kërkohen sqarim, si shkurt e trup. Vrasin

syryn dhe çojnë shibla, si ashkla të derdhura pranë cungut. Madje bloja e pasho- shitur lën “firo”... Shquhen “format e larta” që gëzojnë status të privilegjuar në shoqërinë aparente, e cila bën hije sa për sy e faqe. Ndoshta si “merr e mos qit”... Raja plotëson normën e angaries; Ç’tip - veçilë të merituar mbledhin frytet. Push- tuesi zbulon të vdekurit për t’i varrosur të gjallët. Dhe, bariu arsyetohej: “Kur i pata ment më humbën dhëtë, kur më erdhën dhëtë s’i pata ment”!?

Në vazhdën e fjalëve të nëpërgojura dhe shtërzimeve të përgazepit përgojohej ngu- shllimi: Duroni, duroni! Ndoshta që të mos plaste mosdurimi! Se, ndryshku u ka vë kapak shekujve. Dhe, humbëm shumë pranvera... Por, jo edhe shpresën. Sikur arsyeya të ishte kapak i veprimtarisë sonë BESOJ - edhe në mjediset e pazhvilluara do të ishte aq i kufizuar horizonti i pranverave të jetës sonë. Arsyeya sjell bindjen e ajo prinë për së mbari.

Zhagitja më e gjatë dhe e mundimshme shënon periudhën e çarjeve që shkakton PYKA e shtyrë nga dora e të padhimshmit... Ndërkaq shumë çështje të

pasqaruara mbesin gojëhapur. Shquhen “format e larta” të cilat gëzojnë status të privilegjuar...

Zjarri i dashurisë, megjithatë ringjallë ëndjen për punë, si burim i jetës... Dhe, rrezet e ngrohta, gjethet e luleve të bujshme - dashnorët kapërcejnë ngushticat e bjeshkëve të thepisura... Zgjohej “Ora e organizimit pa kufi”. Merr hov domosdoja e thyerjes së pengesave deri në shkallë të shndërrimit në angazhim të organizuar që kurorëzohet me PAVARËSI të plotë... Nxitet domosdoja e zhgadhërimit të “TORI- SHTAVE”, shtrungës të së cilave do t’u shpëtojnë “Pakicat e nëpërkëmbura”.

Gjoli i ushujzave amullon ujin që ecën - për shuarjen e etjes, sidomos të “deleve bardhoka”!?

Lind dashuria ndaj punës së vyeshme. Ç’andëj NAFKA që nuk është nesre e panjohur, por dashuri që mishrohet me punë dhe argëtim... Kjo farë nafake, megjithatë rrëshqet mbi dyshimin e mbështjellur, si cipë e hollë drojet që mund të plasë në çdo rast, ashtu e përforcuar më uniformën e plumbët të vdekjes që ekzekutohet pa gjyq, pa dëshmitarë... Mbase fajin s’e kapin

akrepat e ligjit të gjendjes së jashtëzakonshme. Dhe, pajtimi me fatin zdirgjet në vazhden e kaçamillit që ushqehet nga hiri i çakajve “të dorës së fortë” të pushtuesit dhunues, e të hallit të dobët të të nëpërkëmburve...

Kështu e ka barazia e varfanjakëve. Kështu e don drejtësia e ujkut dhe “ligji i mbivlerës”... Ti lëndët e para e të zhvilluarët prodhimin final; nëse shtohet produktiviteti - çelësat e hambarit ruhen gjetkë, si nën hije të “Programit Hapsinor”, pa ndarje reale, pa zhvillim kurrfare...

Kanali i ujitjes kalon midisit të fushës, e arat shkrumb; shpenzimet hanë kryet e gjësë... Dhe, “Luaje macë kryet e buallit”.

(Perdja)

PAMJA E PARË

ARBËRI: Dialogu pa tfill, pa mbarim mund të kurthohet në halakindrat e dashurisë së përzier me huqet e angaries e të bredhjeve bjerrakohëse... Njeriu i vyeshëm rreket të di kush është, sa pronë ka të veten; cila formë e pronës i përgjigjet interesit të tij,

për çka të përcaktohet që të mos kthehej me duar thatë. Sepse nuk ka kënaqësi, as shoqëri njerëzore pa begatimin material e shpirtëror të punuesve... Prona private mbush hambarin e bollëkut, kurse “pasuria shoqërore” dergjet nën përkujdesjen e zuzarëve që i hanë dardhat pa mund.

ISAKU: Neve nuk na kënaq prona që rrrumbullakohet si një lloj kooperimi i përzier me pjesëmarrje aksionare, me të cilat kullandrisin pushtetmbajtësit që fladiten nën hije të dardhës...

SHKURTA: Dikushi hamendet se ne nuk mundemi ndryshe, thonë se jemi të mbyllur në vetëvete!? Të tjerët ia mveshin: U është lidhur në fyt politika e heshtjes. Mbase u mësueka dija, “gjetja” - kopilia!? Ndoshta i drojnë përgjegjësisë? Ajo shfrenohet pa hamendje, pa prapamende.

ISAKU: Sikur t’isha aq përdoracak nuk do të më binte hise të tundi lloqin e të tjerëve... kur nuk kam çerpiç për strehën time. Dhe, baballarët tanë janë futuar nga thashethëmet e nëpërgojuara, ashtu vend e pa vend... Lufta na bëri “mish për topa”, kurse angaria po na han të gjallët... Edhe ato dy gram dashuri i bëjmë fije shkrepëse

për dritë e zjarr, për “punën angarie”, pa mbushur hambarin pa dalur nga mashtrimi...

MARTINI: Ç’së rroka sakicën në dorë, moti më shkoi duke prerë dru në mal të shtetit, prej kah nxirrja të holla për taksa e “kundërvajtje”, si dhe për kafshatë të gojës dhe, për gogishte...

VJOLLCA: As sot e kësaj dite s’po shohim ditë më të mirë, se shoqet para nesh:

- Ziza Dritës iu ankue

Si i ankohet njeriu t’vetit:

Nat’ as ditë nuk jam qetësue,

M’sa e shqeta valë e detit

Që përplasat pa pushue.

Iu kthye Drita zanit shterrë:

Ç’së mend mbajta Ziza ime

Mish për qen, arn për therrë,

Macë nën sofër, si jetime,

Si und’ në sofër unë jam

tferrë.

EMINI: Kush nuk peshon interesin dhe nuk ka

Program për veprimtari nuk di as të gjallërojë, i ndodhë siç thotë populli: Mos u bëfsh që të vajtojë i padhembshmi, se të shpërlanë mortja. Bile nëse të thehet kerri, mos iu anko zullumçarit... Mbetet që edhe Martini paska pasur të drejtë t’i mëshojë si “Kudo rafsha mos u vrafsha”!

MARTINI: Më mirë këqyr hallin tënd, se ndodhë që duke lakmuar shijen e dy lugëve mund të mbetesh pa asnjërën... Nëse merresh me diç të veçantë, gjoja për t’u mbajtur gjallë mund ta mveshin se gjithmonë ka qenë i përdreqshëm...

SHKURTA: Marifeti bastardhë, si mjet për t’u shfajsuar shndërrohet në akuzë, si pikënisje për të fshehur fajin. Mbase trillimi bëhet gënjeshtër, me qëllim të paramenduar, në mënyrë që të fajsuarit ia mbyllë derën para se të bie në mëshirë të pushtetmbajtësit, i cili pushon në stolin trikëmbësh, meqë njëra i është thyer në frontin demokratik; tjetra ngërthehet në gllavinën me spica të zhgardhëruar, e gllabëruesi çon duart përpjetë - lutet: “Zgjat Zot kesi moti”! Ndoshta hisja e përcaktuar nënkupton përzierjen me tokën që mbulon gurishtat - shkrepas ku bën dreqi ve... E kryengjeshuri hyn në hise, pa hise - në pronën sikur t’ia kishte lënë

babai. Mbiell diç që s'e hanë thitë... Ushtron huqet e urithit që del përfushë, kur "çohet toka peshë". - Shton "Fondin e tokës së premtuar"... Fajtori komponon vallen e krimbave dhe, kërkon dëmshpërblim për "zametin e vuajtur".

ISAKU: Sllavoja gjithë ka synuar të shesë "mend e sjellje", pa peshuar dëmin e bërë... Përkundrazi në madërgonën e "Livadheve të Egra" vlojnë milingonat e Breg Erenikut - rriten si halë në sy, në mënyrë që kurrë të mos bëheshin dy bashkë, kurse Ereniku vërshon brigjet... edhe vadit fushën pjellore... Filizat e Fidanishtës SË PËRTRIRË, përgazepi, të mos i ngjarë Qyqes që vajton, pa plang e shtëpi, as Zot që mëshiron, pa i rrafshit...

ARBËRI: Matur me kohë e vend, të parët tanë mbështjellnin mjeshttrinë që vë në lëvizje forcat e veta, sipas takatit, kurse në kthesat zhvillimore duhet t'ia përshtasim gjallërimit, miqësisë dhe begatimit material e shpirtëror. Por, gjatë sundimit vërehet se mes popullit e sunduesit ka mbetur gverr, nga i cili gjithë shfryhet inati. Nëse pushtetmbajtësi, si mbreti nuk i bëhet kurban mëmëdheut - le të shkojë NESËR për Natë të madhe! Mbase as

lufta nuk ishte vetëm e varfanjakëve dhe e të mjerëve, por e vegjëlisë, pa të cilët nuk shtrohet sofër për të mirë.

EMINI: Sa të trashë janë punëtorët! Ka edhe asish që po t'ua rrëmihje trutë me tërnakop nuk u gjenden dy fije mend...

MARTINI: Edhe Ti shtihesh se nuk i kupton sendet e komplikuara!?

EMINI: Në thurje e çthurje të interesave, dinakëria do t'i çilte vi firimit dhe, njëkohësisht të lën mik. Njerëzve të prapambetur, me të "Pozitat Komanduese" nuk lësho- hen pa psehe, as nuk falen për shpirt... Prandaj, arbanët... djalit të hasretit ia ngjesin një cukël lëkurujku, jo "për mësysh" që të mos e shitojë syri çakërr, por tërheq vërejtjen që të mos hasin në ujë.

(Ndërprehet drita)

PAMJA E DYTË

PUNËTORI I PARË: Emin efendi!

EMINI: Kush... efendi!?

PUNËTORJA: Shok...

PUNËTORJA TJETËR: Efendiu harrohet, si e keqja mbas së keqes më të keqe! Por, mos ofendoni! Detyrohem të t'hidhëroj...

pakëz.

EMINI: Të më hidhërosh!?

PUNËTORI I PARË: Bile, edhe prej lëkure të dilje!

EMINI: Se ju keni mprehur brirët-a?!

PUNËTORI I DYTË: Jo... Ne nuk kemi brirë, as sopatë. Por, maqina... është thyer, e spirat i janë shpërderdhur pranë... Kërdi është bërë në punishtë...

EMINI: Eh! Çka po thoni, bre! Të gjithëve do t'iu qes prej pune! Sabotorë, he!

(Ndërprehet drita)

PAMJA E TRETË

PUNËTORI I TRETË: Mjaft... ke lëshuar pa hak e vulos pa ndërgjegje! Këso radhe reja mund të vrasë ty! Dhe mbi krye...

MARTINI: Qetësohi pak!

PUNËTORËT: As në mbledhje nuk lam gjë pa përkujtuar. Por, ti ende me tëndën: qetësohu... qetësohuni!?

EMINI: Rregullohet, rregullohet...

PUNËTORI: Edhe n'u rregulloftë maqina me fondet e palejueshme... Për viktimat do të jesh i paditur!

PUNËTORJA: Hedija dhe dy punëtorë... veç janë duke dhënë shpirt... Nevojitet Kerri i Ndihmës urgjente!

PUNËTORI: Këqyr se, kur dridhen gishtat në

numra... Milicia është më e shpejtë për punët e ngadalshme, se ndihma urgjente, aty për aty...

(Ndërprehet drita)

PAMJA E KATËRT

SHKURTA: Edhe jo, edhe po... Kur u linda, askush nuk është gëzuar. Nënë e kanë ngopur ngushllim, në vend të urimeve. Babait as që i kanë shkuar në atë krah! Se “femra është kafshatë e dreqit”! Kur qeshë - i ngarkohen si barrë ndërshej, e kur qanë e përbuzin... Sikur të veshësha mirë... “është e pasjellshme” thonë e në të kundërtën - “është e lazdruese”... Nëse kam të drejtë, çuditen si mund t'ia qëllojë!? Nëse rrëshqas - “është e ditur që s'ka hajr prej saj”! Prandaj shpërvola krahët që të mos më grahnin të tjerët... Kush më don edhe m'afron, të më ketë në vend të shokut... mikut, mos ta brejë inferioriteti i femrës”!

Ndiq, edhe koha e lirë, nëse birret kot - ta çon dhimtën e kokës... Nuk mirremi vesh në kohë të lirë, e sitim shibla në punë!? Bartim kraheqafë huqet e përditshme dhe, shesim fall për ardhmëri... Fjala edhe nëse

buron si shprehje e parakohshme... si ideal a dashuri... mund të jehojë si frymëzim ndjellamirë... nuk e brenë ndryshku i ngjyrave kallpe. Ringjallet shpresa më nxitëse se pritja, për të cilën nuk kemi kohë... Mbase çka shkon dëm për mend do t'ia falja Martinit. Se në marrëdhëniet me Eminin është si “lugë për vegësh”!

MARTINI: Kopallat ende nuk janë sos! Por, hatri është më i madh se topuzi!

ISAKU: Shpresa, vërtet nxit më tepër se pritja pa shpresë... Por, sa vlenë buzëqeshja ndër sy, nëse ngrehet ndërkëmbëza pas shpine?!

SHKURTA: Sikur të rrëfehej Vjollca para altarit të Martinit, me siguri do të bëhej “murgeshë” e Kopshtit ku kultivohet edhe kopshtari... Të gjithë të mallkuarve do t'u shkonte lëng për goje - për mushtin e “mollës së ndaluar”...

ISAKU: Edhe blea kullotë gjithkah dhe, jo vetëm që nuk helmohet, por nga nektari bën mjaltin që përdoret edhe për ilaç... Kurse njerëzit “me plan në krye” derdhin mund e mjete për të helmuar edhe marrëdhëniet e përfillura...

MARTINI: Njeriu i ndërgjegjshëm ushtrohet për përputhjen e kundërtive, në mënyrë që në lëndët e para të mos theheshin mjetet e

punës...

SHKURTA: Të mos ishte baroti i ndishëm ndaj lagështisë kryekungujt do ta thenin qafën në gypa dhe në blloqe që s'i shkatërron dinamiti e rajes i shkon moti n'angarie...

MARTINI: Nuk do ta vajtoja lundrën, as vidërzen edhe pse bukuria shpalon flatrat e ngazëllimit e ngjala nuk ka shtyllë kurrizore, as vetë nuk dyshoj në bebëzat e qeshura.

SHKURTA: Lundruesi i mirë i bie për midis liqenit që dremit dhe, puth bregun kundruall.

MARTINI: Ah, Isak... Isak! Me grurë të mbirë n'opingë ke shkel pragun e kësaj fabrike, duke tundur lloq e u farkove të drejtosh edhe eskavatorin, kurse me bebëzat magjepëse përqesh kryemjeshtrin e idealeve të larta.

SHKURTA: Sikur të kisha mundësi do të fabrikoja sall asi mjeshtresh që ndajnë për t'i bashkuar...

ISAKU: Në punë sprovohen “ekspertët” që herrin çka vlenë e konservojnë çka ruhet për ditë të ngushtllëkut.

SHKURTA: Punëtorët s'kanë ç'të ndajnë pa krijuar hisen me punë...

ISAKU: Po të shkriheshin dëshirat në mundësi, kësaj pranvere do t'i qeshte agimi; por halli ka grykën të gjërë e brazën të

ngushtë.

MARTINI: Se s'po i shkon nëpër damar nuk brengosem, por të shohim sa po dridhet teli!? Populli thotë: "Ku dhemb dhëmbi - shkon gjuha"!

ISAKU: Po të tretsha në avullin e tullave afariste nuk do ta pritnim hisen si dhuratë, as ndarjen si "pykë që nxjerr pykën"...

EMINI: Si duket ti ende nuk qenke në tokë të bukës!?

ISAKU: Kjo mesele po duket si të ndiellte domosdonë e mbajtjes së evidencës që u ngjanë akrepave të statistikës, e cila regjistron reagimet e njerëzve, jo çështjet zhvillimore të mirëqenies së tyre.

MARTINI: Çka po çani dërrasa?! Dheu e thëngjilli nuk sosen dot, as Drini nuk ndërron shtratin. Ecë e shkumëzon; nuk shterret dot, por mbushet...

VJOLLCA: Nejse, nejse! Edhe dy tërthore çojnë kah një shteg, me kusht që udhëtari të mos hutohej pas "Kashtës së Kumbarës". Sall kur t'i shpërthejojë sumbullat njëra, tjetrit i bie koka në pluhur të këmbëve.

ISAKU: N'atë çast bjeshka do t'ishte rrafshuar; në liqenin tim do të lundroja, pa hatrin e brigjeve, pa gajlen e diellit që nuk nxeh njësoj.

EMINI: Ti nuk ke kaçik për mrekullira kësisoji!

ISAKU: Për kaçik... mos të zëmë n'thua... Rrjedhat fatbardha të trojeve tona fryjnë lumenjt vërshues që shpërlajnë dhe, ujisin... Por, Despoti le të brengoset!

SHKURTA: Dielli nxeh qelana e bzhyta... Nën qiell gjarpinjt ndërrojnë lëkurën... Ndërsa punëtorja ia shtin krahët prodhimit cilësor. Marrëdhëniet ndërnjerëzore do t'i bëhen më të përzemërta dhe, solidariteti i bëhet hise e normës, në mënyrë që të prodhojë për vete dhe për treg... Por të mos rraseshin thasët si ngjeshen dëshirat.

MARTINI: Nuk mohoj se vetëzhvillimi është domosdo e kohës, por të mos bëhej mashë e kollankusurit - gllabëruesve që pasurohen në kurriz të tij, duke vendosur në emër të klasës punëtore, të cilën e stolisin me fjalë të mira, e ia hanë shpirtin për hatër të "Periudhës Kalimtare" që përsëritet nëpërmjet të "Pesëvjeçarëve", me të cilët tregohen shumë dredhëza për shportë të vogël dhe, kurgjë kurrkujt...

VJOLLCA: Sa "kohë e mirë"... Por, si do të dukej liqeni pa hënë!?

SHKURTA: Si do të qeshte agimi pa diell?!

(Perdja)

Tabllo III

Një nënqeshje ironike iriton buzëqeshjen që vlen sa një thesar – tha Shkurta dhe vazhdoi: Argëton të vyeshmit dhe krijon kënaqësi për “varfanjakët gazmorë”... Retë që zhgrehen me të reshura shtojnë acarin e dimrit t’zi. Diç pengon që të shpërthejë syri i pranverës,

në të cilën punëtorët e vyeshëm – femra e meshkuj – priren kah agu i ditëve fatbardha. Aty fshihet ndryshku i marrëdhënieve të vjetruara, pa hak, pa qit dorë mbi krye... Aty rëndisen pika të zeza – të zezash të përgjakura e të paharrueshme, ashtu në sheshin ku luajnë të mallkuarët: “Shah e Padishah”, pa prerë “Qershinë e megjës”, pa i dhënë vi emancipimit që kapërcen prapambeturinë. Barazia – veçanërisht e gruas merr tatpjetën, pa çarë kryet për drejtësi, pa mundësi të guximshme. Shkurta dhe vashat tona duhet të kenë aq mend që të mos zgjedhin bashkëshort, i cili kujton se femra do t’ishte urë, mbi të cilën kalojnë edhe asish që bartin në shpinë gomarin e ngarkuar me barrën e rëndë mbi samarin me praçe të reja dhe, jo sa të kalojnë urën veç për gjithë jetën... Fjalë që merr era dhe brenga që shtojnë gajlen e ndërshejzave, të cilat nuk falen, as nuk braktisen dot; përdhosin normat e prodhimit dhe, ndërrimet e natës zbatohen pa dallim gjinie, pa hirin e barazisë.

E zeza e madhe përzihet me nënçmimin, si inferioritet që ruhet në thellësitë e shpirtit të paburrëri, pa kujdes kurrëfare.

Iluzionet dhe hamendjet derdhen si

ujvare zhurmuese, kurse gurrat e djersës bëjnë vazhdën e të të huajturit që zbeh buzëqeshjen e varfanjakëve, të cilët përgëzojnë fatin e nëpërkëmbur në prodhim – ditë e natë në praktikën jetësore...

Dhe, ja! Punëtori përjeton mëkatet e tokës, kurse Arbëri fajson Gjyshin që u fliste të bijve, “t’u merrte kryet vesh” për zjarrin e pashuar të Oxhakut që tymon, për tymin mjegullor mbi trojet e Babait ku gju- ha amtare shquan njerëz të mrekullueshëm e ngjarje të përgjakshme që u ngarkohen varfanjakëve. Ata nxitojnë ashtu ngutshëm, si lumë vërshues, nëpër mot të brishtë me fortunë që ndërron mot e zakone. Në atë ANKTH pushtetmbajtësit gjykojnë e pëshpërisin për ndërshejzat në rrugën e shpëtimit, ku gjallërimi pikon si pikë e zezë, kurse fryti i punës kullohet në djersën e angaries. Nuk i shihet hajri, as nuk e përbinë kollankusuri. Nënqeshja “Si është vendi bëhet Kuvendi” nënkupton njohurinë që mund të dëshmojë se “Fjalën e rëndë” nuk e duron Vendi, por nuk ka Kuvend që t’i dalë zot... Mbase trualli rënkon nën zgjedhën e pushtuesit; nuk çon kantar vrasja “e karkalecave që dëmtojnë

fushën”. Të mallkuarët nuk kanë as hambar e mbajnë çelësat e bereqetit dhe, vendosin në emër të të nënshtruarëve. Në ankth harlisen bashibuzukët – vret syri çakërr...

Përbuzja e arnautëve të zënë në grackë nxirr në shesh mëtimin e Sllavojës që t’u hyjë nën lëkurë, si rriçna që shndërrohet në gjarpër, i cili don t’u bëhet “Orë e shtëpisë”, në mënyrë që më vonë të kcejë pup në postin e të zotit të shtëpisë, pa të drejtë, pa hise kurrfare. Ushtron drejtësinë e ujkut duke nxitur çakajtë të rrëshqasin në rrotë të hekurta, në mënyrë që të mos kishte ledhe për t’ia ndalë turrin asimilimit – rrungajë çfarosëse.

Dhe, njëfarë sllavojsi i verbër i tha tjetrit: Pse po i merr nga dy? – ku po sheh, çuditshëm ia kthen i ofenduari i verbër... Meqë vetë po i marr nga dy... edhe ti ia lëshon më thellë!?

Ndiq, krimbi brenë mollën, por pikë nga luhatja e parë. Nxit pyetjen përgjegje: A nuk e njeh lojën e rrotullimit apo ngordhë krimbi që ua zvogëlon kafshatën të gjorëve? Ndërkaq arbanët shatojnë murrizin me pipa molle për fryt të butë.

Dhe, polli mushka: - n’kali t’pashaluar, pa fre, pa mend në krye dhe “zbathë e pa

kapuç” nuk mëlmehet dot besimi i ndërsjellë, as nuk qitet dorë mbi krye pa plugun për laver të thellë, pa hambarë të bereqetshëm. Krimbi brenë mollën – viktimë e diellit që nuk nxeh njësoj.

Për të luajtur lojën e rrotullimit duhen dredhur burimet e DOLLAPIT, në të cilin sprovohen breznitë krenare për argatin e qitur me farë të bardhë, duke ngordhur krimbin që ua zgrapcon nafakën “varfanja - këve gazmorë”. Ata nuk do të vonohen në pritje, as të bjerren në heshtje. I ngroh mëvetësia që shton guximin dhe, i pëgëzon trualli që mungullon bujshëm nën qiellin e Vendlindjes që kapërthen MË- MËDHEU arbëror. Dhe, shenjat e pikë- simit ndërrojnë vend për të mirë – shtrohet SOFRA e pajtimit. Fajtori i lagur mbet si peshku në zall – mbet si Përroi i Thatë pranë mbivades... Shenjat e pikësimit ndërrojnë vend: Pikëpyetja bëhet çuditëse – Prijatari dliërë livadhin për ta hurrë madërgonën; gurgalecët thejnë kosën e gjelbërimi përtrinë thatësinë; dhelpëra luan me bishtin e vet, vjedulla don të bëhet amvise e mirë e iriqi mbështillet n’therrat e veta – ia hedhin Prijatarit se shikuaka si bualli në pus!? – kurse xhinkalla plas në zhegun e diellit që

nuk nxeh njësoj.

Vërshtojnë lumenjtë që dëlirin karkalecat e trulluar nga ethet e mijve – dergjen në sëmundjen e qenit... dikushi merr nëpërgojë pajtimin ose mospajtimin të disa krerëve që flasin në emër të popullit që s’dijnë asgjë për sherrin me pasoja skandaloze për rolin e PRIJATARIT dhe, për pozitën e kombit... Mbase BURRË SHTETEI mund të quhet Ai që ka me vete popullin që mbanë dizgjinat në dorë të vet.

(Perdja)

PAMJA E PARË

ARBËRI: Punëtorët - femra e meshkuj - farkohen në punë, ashtu të prirur kah agu i ditës fatbardhë. Mbase çka piqet para kohe e han krimbi. Pa pjekur as molla nuk hahet. Por, në prodhim fisnikërohen marrëdhëniet ndërnjerëzore, ku fshihet ndryshku i së vjetrës dhe, ndriqon e reja.

ISAKU: Aty Shkurta bëhet drugëz - vekatore e shkathtë, kurse Emini vajton emancipimin e së shoqes...

MARTINI: Ai imponon vullnetin dhe sjelljet e

veta, pa ndarë hakun sipas punës, pa qitur dorë mbi krye.

ISAKU: Arbëri nuk e pështynë tokën, por përbuzjen... Dhe, nëna arbëreshë lind trashigimtarë për hise e për punë.

SHKURTA: Po gëdhijnë agimet e reja, vesa e agut pranveror do ta sjell flladin fatbardhë, përkundër huqeve që marrin krye si brijena dhe, ngulen si rriçna në lëkurë të buallit.

METUSHI: Emini përkujton emancipimin, por unë nuk mund të pres deri të zbutet thiu i egër...

EMINI: Trangulli lulon si trandafil, por rritet si kungull... E shnukin lopët e fshatit... Më falni, u shpreha pakëz trashamanqe, por “jarania e ka me qejf”... Nëse përçohet si fjalë e nëpërgojur, doemos vret, si “fysheku çorr”...

ISAKU: Mos t’më kishte ardhur përdoresh përpunimi i dheut për tulla dhe, i thëngjillit për energji, as “Logaritarja” nuk do t’m’i numëronte të hollat si hak... nënqeshjet si dhuratë!?

MARTINI: Puna e forcon të vyeshmin, por shpresa e mbanë, derisa të merr frymë...

VJOLLCA: Martini e di se “qिंगji i butë i thithë dy nëna”! Por, i mëshon troç, si “kudo rafsha mos u vrafsha”!

MARTINI: Kur njëri ia lëshon thellë e tjetri për rrëshqitas, dihet se mesatarja dhe përqindja rrumbullaksohen në dëm të varfanjakëve, të cilët janë regjur duke paguar haraç...

SHKURTA: Meseleja është e rëndë, por të rryerit, mes dy të këqijave, zgjedhin të keqen më të vogël.

MARTINI: Edhe të mbjellurat e pranverës, ashtu të herrura lënë firo për Darkë të Lëmës... Por, kur qeshë Vjollca “shndrit një mahallë” dhe, nuk lën shibla që vrasin syrin...

EMINI: Atëherë, e bajsh me shëndet Vjollcën! Ajo edhe kështu e rrumbullakson evidencën, dhuron qeshje e përqeshje; i bën tërkuzë dhe, si barrë ndërshej ua ngarkon dashamirëve, nga të cilët vetëm një e don me gjithë zemër.

SHKURTA: Ia pafsh hajrin! Martin-o!

VJOLLCA: Unë e quaj për nder të jem bashkëshorte e një kalorësi, siç është Martini. Ai nuk di t’i bëjë lak fatit, si Isaku...

ISAKU: Duart i kam të shkathta për tërfurk edhe për grabujë, sidomos kur vetë e qes rendin: në prodhimtari, në organizim dhe, në ndarjen e hakut, sipas rezultateve të punës...

MARTINI: Vetëm koturo mund të zëhet
n'thua...

EMINI: Po flet sikur të ishe i stërvitur
“përtarrëxuemas”!?

MARTINI: Si turjela e Metushit, në saje të së
cilës nga një ndërrim njëzet tona xehe të
nëntokës e shohin diellin, pa buzëqeshje
të tjetërsimit, pa mëshirën ndaj jetimave.

VJOLLCA: Qukapiku për një krimb shpon lisin
e thatë.

ISAKU: As çerpiçët s'i kisha lëmuar, sikur të
mos haja bukë e qepë, nga strajca e
nënsjetullës dhe, pi ujë nga bucela...

VJOLLCA: Ngadalë shok mjeshtër, se vetë e di
ku vendoset pika... Zbukurimi shijon e
josh zgrapcimet, para se të mbushet
rabushi...

ISAKU: Ndoshta shterpave do t'u binte
n'gji...!?

MARTINI: Buzëqeshjet e Vjollcës fshijnë
mërrolat e zymta, ose ta humbin
pusullën... bashkë me krye.

ISAKU: Mos t'i kisha derdhur buzëqeshjet
rrafshit, nën udhë do të më mëshironte
djalli.

MARTINI: Ndoshta ndryn diç në zemër dhe
çelësin e ruan në fshehtësi?!

EMINI: Metushi po i përfalet djallit, si diellit
që nuk nxeh njësoj...

METUSHI: Kush, bre! S'ke gjetë shul... për
punë koturo, as majmun që zgërdhihet kur
ti ngërdhuesh!?

EMINI: Për mbathca vetë ia kam zanat, por
ç't'u bësh grethave të shqetësuar!?

VJOLLCA: He, “iu theftë trapi atij që të qiti
këndeje lumit”!

EMINI: E pse bash mua?!

MARTINI: Sepse ti u rri në grezë
pështjellimeve...

METUSHI: Edhe Parlamentet e Paqes do të
kishin gjetur ndonjë zgjidhje deri tash,
kurse ju jeni kurthuar, si dreqi n'bigë!

SHKURTA: Të mos ishte Metushi aq i shkathtë
për t'iu ngjitur bjeshkës edhe “Ora e
Bardhë” do t'u coptonte pas tij, kurse
neve do të na merrte lumi vërshues që
bartë bereçetin e korrur, pa mëshirë
kurrfarë.

ISAKU: Një dredhi bën disa “mjeshtri”, por
taravoli ia kthen bigën kah i bie mirë për
vete. Ndiq, në qytet hoq më së keqi duke
mësuar rrugët që i ngjajnë njëra-tjetrës...
Për pak s'e humba kryet edhe në Fabrikë,
ku sillet vërdallë diç që s'ia di kahjen e
mund të më bëhet ardhmëri e panjohur...
Mirëpo, kur e pyeta njërin: a ia di
shtëpinë Martinit? - ma këputi: Sikur ta
gjeja timën nuk do ta humbnim rrugën të

dy...

MURATI: Lere, se ashtu jam rrokotelë deri n'dreq të mallkuar!

SHKURTA: Të mos ishte sevdaja, më thotë mendja, edhe huqet ishin harruar. Por, ejani ta pimë nga një kafe! Bile, të argëtohem pakëz...

METUSHI: Mjeshtër Emini nuk do të përvidhej aq dinakërisht. Mbase po t'i shkojë dikujt n'vesh - dikushi do të lypte sy.

ISAKU: Në mbledhje ngatërrohem, kurse në shpërndarje biem si miza në mjalt... Emini na mbërthen si në shtrungë edhe pse shterpat nuk milen.

VJOLLCA: Çka shpërthehet me forcë i nxjerr punë vullnetit të mirë.

SHKURTA: Kësaj loje edhe po t'i hyhej nëpër ag, s'dihet a i del para muzgut!?

ISAKU: Pa u zgjuar gjumashët, nuk u ndalet turri lazdrimeve...

VJOLLCA: More, ta çojmë edhe nga një... po "të dalë ku të dalë"!

MARTINI: Jo, ku të del, veç inshalla po na kënda!?

(Ndërprehet drita)

PAMJA E DYTË

PUNËTORI I PARË: Sipas vendit edhe...

KAMARIERJA: Urdhëroni! Sipas dëshirës...

PUNËTORI I PARË: Konjak "Skanderbeg"!

PUNËTORI I DYTË: Sherbet... Musht nga vreshta e Landovicës...

PUNËTORI I TRETË: Urraa!

PUNËTORI I PARË: Këtu paskan pi të tjerët e na zuri neve!?

PUNËTORI I DYTË: Të shkryhem një herë... në këto kolltuqe të bekuara...

PUNËTORI I TRETË: Të kapërdisemi! Mbase edhe ne kemi hise në teprica... Bile për aq sa të mbulohen humbjet.

(Ndërprehet drita)

PAMJA E TRETË

EMINI: Mbledhje, mbledhje... Eh, mbledhje pas mbledhjeje, pa mbarim, pa shpresë shpëtimi. Animë kush flet; çka flet dhe, kush i vë kapak zhagitjes që niset si qerre e thyer e shkapërderdhet si gllavinë e zhgardhëruar. Njëri thumbit e tjetri patkoit. Asnjërit nuk i rreth sakica dy herë në një vend. T'i rrish në hatër demagogut të quan hesapçi e kryeneç... Po t'i zbuloja të metat kërkohen edhe shkaqt, si "ço një

kashtë e i gjenë gjashtë”.

ISAKU: Mos po vajton humbjet e planifikuara!?

MARTINI: Jo, veprimet si këto, në procesin e prodhimit, kohën më të çmueshme e humbin në ndërthurrjen e interesit individual si “shnukja thiut një qime”; ndërsa dëshirat dhe apetitet i bluan në “Mullirin me zjarr”, ku nxirret ujemi shtetëror, nga të gjithë mullinjt...

SHKURTA: Përpjekjet për ekzistencë: bukë, ujë dhe dritë kanë bërë që të kursejmë gjithçka është e mundur dhe kudo që të gjendemi brenda a jashtë, të ngashryer nga hareja, ose të strukur nga uria dhe kërcënime tjera të ndryshme dhe me pasoja fatale për ekzistencën tonë.

VJOLLCA: Por çka të kursenim përveç dashurisë?!

ISAKU: Ajo nuk uhajet, as nuk falet për mendjelehtësi... Mbase nga organizimi dhe përsosja e marrëdhënieve në prodhim u lihen peng “Periudhave kalimtare”. Ato planifikojnë si “Tym për shtëpi e qejf për njeri”. Tash për tash njeriu i vyeshtëm vë në fre vetveten. Por, gjallërimi duhet t’i kalojë tri shkallë: Së pari ta shporr rendin e çakajve që bëjnë dhjetë varfanjakë për shkopin e lypsit, pa gajlen e kombit, të

konfesionit, as të vegjëlisë. Së dyti ta zhduk analfabetizmin që bën ustaçartën “mjeshtër të zanatit” dhe, na helmon pa shpallur luftën, pa përdorur barotin. Së treti, ta ushtrojë përvojën e praktikës që bëhet “mësuese e jetës”. Mbase Gjyshi çoi nipin që të merrte zjarr te fqiu, i cili pyeti: Me çka do t’i bartësh gacat? - Djaloshi mbushi grushtin hi të ftohtë dhe, tha: qitmi gacat mbi hi... Gjyshi pranë oxhakut pohoi: “Plaku vdes duke mësuar”.

METUSHI: E vërteta e idhët nuk gënjen. Nuk ka bravë, as pranga që e ngulojnë... Ajo mbështet virtytet e larta në valët e jetës që ka rrafshin e vet.

ISAKU: Edhe vuajtja do të na bëhej ardhmëri e panjohur, sikur mos të besonim se do të arrihet uniteti kombëtar, në mos tjetër nëpërmjet begatimit material e shpirtëror...

SHKURTA: Mund të ketë edhe DEMOKRACI POPULLORE nëse Prijatarët përfillin marrëdhëniet në prodhim, të cilat mbushin hambarin që nuk sosit si “merr e mos qit”. Në shtyrjet brrylas “Çelësi politik” ndihmon ngjitjen pa shkallë... Por, njeriut i duhen shkallët e veta që të mos e thente qafën në tatpjetë. Këto farë shkallësh,

nëse gëdhenden në ndërgjegje mund të bëhen hise e përgjegjesisë mu si “mendja e shëndoshë në trup të shëndoshë”.

(Perdja)

Tabllo IV

Njeriu i vyeshëm mbasi ta mbizotërojë vetveten bart shkallët e ngjitjes për të mos u rrokullisur në tatpjetë. Mbase zemra e çiltërtë përfill nisjativën për së mbari drejt shtegut, të cilin e çelë njeriu i njerëzuar që merrë frymë duke përputhur bebëzat e qeshura me zemrën e çelur. Durimi zë vend të parë në Fjalorin e gjuhës së mirëkuptimit. Andaj dialogu ynë, sipas shembullit të bletës mëton të mëlmejë gjuhën për të gatuar mrumen e pjekur në afshin e zemrës, e cila dhuron dashuri e bereqet për Sofrën që shtrohet me dorë në zemër.

Kuptimin e jetës e mbështesim në fuqinë e krahut të ushtruar në të vërtetën e idhët që nxirret nga përditshmëritë e përgazepshme. Ç‘andej veçova shembullin e Bacës, i cili mori nga thesari micanian dy kokrra xhevahiri: një grusht gjak nga krahërori që përballoi “gjasa e ngasa” të fshehta e të përfushta, të përgjakshme e të lavdishme, pa drojën e shiblave, pa huqet e dështimit.

Në këtë vazhdë do të përfillim krenarinë e Sadik Micanit, hisja e të cilit ngroh urëzat e oxhakut që tymon; vuajtja i bëhet ardhmëri e panjohun... Nuk mëtoi të bëhet SHKELZEN ku rrezet e diellit

përgëzojnë besimtarët që lusin Zotin për liri, paqë e mirëqenie... Nuk është as MAJË E HEKURAVE ku lidheshin ANIJET ILIRASE në detin tonë, të cilit edhe sot e kësaj dite i këndohet: "... po je i gjanë e duron shumë"!

Dhe, po të dinte çka kurdisej në Luftën Çlirimtare nuk do t'i ishte aq e rëndë Fitorja që i ngjanë shkatërrimit...

Arbëri u gjend para tri vështirësive: U ngrit pa parë horizontin; u krrus të përfalej me përvujtëri; shkeli inatin, duke lënduar zemrën - ofshani a shfreu!?

Mbështeta fatin në pajtimin që motivon punën dhe, shton optimizëm për jetë më të hareshme. Por, xhinsin tim kryeshkalle e shitoi reja, nën shkallë u thellohet gremina - mjerimi. Të bijtë dhe të bijat farkojnë durimin e qëndrueshëm, duke përforcuar krahët dhe, Rendin e Ri, pa përgëzuar famën, pa kursyer kryet.

Sllavojsit, megjithatë, imponojnë "mend e sjellje", mohojnë arsyen, shpresën dhe premtimet... Toka rrënkon nën thundren e pushtetmbajtësve që ushtrojnë drejtësinë e ujkut. Stinët gërvishtin vazhdën e gjurmëve arnautë... Rrëfimi i Micanit herë zhurmon si këputje e prangave e herë si dhembje nga fërkimi

nyje për nyje... Sllavoja ngjesh mëkatet, në mënyrë që të kuptonin arnautët, se janë prodhim i punës, por "kujdesi" ndaj tyre kapërthehet me dhunën e zaptuesit.

Vazhda e përplasjeve, përgëzimet dhe përcaktimi barten në praktikën jetësore. Mbase "Uji që nuk ecën s'e pi askush", kurse përvoja buron si shkollë e jetës që shton guxim dhe begaton Kopshtin, ku kultivohet edhe kopshtari, pa u bërë shërbëtor i mbretërshës, pa u brengosur për fatin e mbretit. Të gjitha këto shtojnë dashurinë për jetë dhe, i nënqeshin urtësisë popullore, si mundësi e realizueshme... Madje gjallërimi që i jep gaz kultivimit të "Fidanishtës", ku rriten filizat, si fryt i mirëfilltë shprehin dashurinë e nënës dhe krenarinë e babait... Nuk zhgulen "këtu" për t'u bërë të vyeshëm "atje"... Ngulin si guri i rëndë në vend të vet dhe, synojnë kah horizonti i njeriut të njerëzuar... Ushtrojnë përgjegjësinë që qet në dritë - zbaton shndërrimin e spontanitetit në angazhim të organizuar, doemos me forca që ecin në hap me kohën... Megjithatë Arbërin e mundojnë tri të zeza: Kur shkurton Cungun e Druve për ta thyer mrazin e zi; kur kënga e burrit kthehet në vaj dhe, kur

i gjalli hesht... s'e di!

Fshatari i ardhur në qytet duhet të luftojë kundër botëkuptimeve të vjetra dhe t'i përshtatet ambientit urban...

Dhe, vetë eca e Hëna e përgjakur nuk dhuronte mirëqenie, mbase toka e shkelur nga këmba e pushtuesit i ishte falur djallit. Të uriturit çelën fletën e dijes, kurse të vyeshmit nxjerrin kafshatën në guri të thatë: Edhe Sllavoja një hise të bereqetit e bluan si ndërmjet besimit të ndërsjellë e mashtrimit, kurse BINDJEN e seliti në “shtrungë të torishtës” dhe, një hise e derdhi në kazanin që zihet në lëng të vet. Kthesat që ecin si pika e vazhdueshme që shpon gurin i drejtuam kah shtegu i dritës. Mbase “Ujin që nuk ecën s'e pi askush”...

Secila Stinë gërvishtë vazhdën e gjurmëve të kobshme. Andaj edhe vërejtja ime le të kumbojë si përgjegjësi ndaj punës së organizuar pa pendesë për mundin e vullnetshëm, pa frikën e papërgjegjësisë. Kështu ndodhë edhe me shtruarjen e Sofrës, pas së cilës mund të shuhet edhe ODA E BURRAVE...

Mungesa e drithërave, paksimi i fuqisë punëtore dhe i mjeteve të punës e tjera kanë ndikim në shuarjen e Konakut, të cilin e mbajnë gjallë meshkujt me të zotin

e shtëpisë që shton xhinsin arbëror, nga të cilët Punëtori bujqësor këmishën e re s'e ndërron deri t'i kalbet në trup e gruri i mbinë në opingë. Mbush hambarin pa qitë dorë mbi krye e kryet nuk i merr vesh për hallet e shoqërisë. Zhagitet si të jetonte sot për nesër, se “Toka të bën tokë”. Punëtorit që ia falë angaries fuqinë e krahut nuk i binte ndërmend për Odën e Burrave, as për Sofrën që e rrethekojnë dymbëdhjetë burra...

Ngjarje të këtilla i takojnë kohës kur plumbi shiton arbanët e shpagimi përbinë djersë e gjak, kurse MËRGIMI sharton kryet për rritë tjetërfare. Mbase çdo sistem sundues, në njëfarë mënyrë është SAMAR për pushtetmbajtësit, por i ngarkohet popullit të vet, nëpërmjet të ideologjisë që shërben si pusullë e justifikueshme politikisht, kurse politikanxhiut që ushtron dhunën për t'i zbutur brengat e popullit që shuan etjen me djersë të angaries dhe, freskohet në pellgun e ushujzave, pranë hijes së verrit.

“Periudhat Kalimtare” i ranë hise Sllavojës që sprovoi fatin me “luleqenin”... Duke ia shnukur gjethet, si “Po - Jo” i mbeti në dorë vetëm kërcelli...

Iu mëvesha vegjëlisë - fidanishtës

sime, ku mbijnë e rriten filizat, si milingonat që mundin elefantin... Nuk lindin “këtu” për të qenë të vyeshëm “atje”... Mugullon ripërtrirja që mbanë gjallë “varfanjakët gazmorë” pa forcën e mbështetur në ligështi.

(Perdja)

PAMJA E PARË

SHKURTA: Neve... na rroftë dashuria! Mbase po të gjendej ilaçi në mbledhje nuk do të na zënin ethet pas saj.

ISAKU: Edhe dashuria i ka tri hope: Së pari, niset si kapërcejzë dhe përsoset me kapërcimin e pubertetit... Së dyti, i prinë dashurisë për punë, e cila krijon parakushte për gjallërim. Dashnorët, siç thuhet, bëhen të zotët e vetvetes. Së treti, e vërteta zë fill me emancipim, zhvillimet e mëlmen gjallërinë në punë, në jetë dhe në përtrirje.

ISAKU: Mbështetur në prapambeturinë tonë, sllavojsit gjithë kanë përdorur nëpërkëmbëzat kundër nesh, kanë ushtruar dhunën, duke mbajtur edhe gjyqe të kurdisura, pas të cilave kryejnë edhe krime të mjerueshme. E ne pendohemi:

“Pse nuk fola kështu, apo të veproja kështu, ose ashtu?! Se “ment e mira vin vonë”...

EMINI: Uh, bre! Për çka jam unë Shef? Çelësat e kontrollit dihet kush i mbanë... Unë ia kam zanatë. Kush tjetër mund të bëhet çelës për çdo bravë!?

ISAKU: Sipas praktikës sonë, do të ishte mirë të lëshoje pe, për aq sa të mos zbuloheshin këmbët!? që t’mos i gacmoje gryksat e bzhytat që rrinë në njërën këmbë e lëshohen si thitë në kallamoq.

EMINI: Çka po belbëzon?! Pse bash mua më tha, ashtu troç: “Kend ta brejë huji, le ta ruaj ndërgjegjen”!? Se, pozitat e fituara me meritë nuk lëshohen për hatër...

SHKURTA: Por, as “Vetë vendos - vetë vulos”, nuk bën dot!

EMINI: “Kur të vdes unë, mbi varr le të mbijë bar, ose therra! Unë nuk ndiej më!

ISAKU: Ç’drej ju ka mbërthyer aq për gryke!?

METUSHI: Në prapavinë e mosmarrëveshjeve thejnë qafën një varg çështjesh; të bëra e të pabëra...Ani më në zgjerimin e rrathëve, ku lëshon lozë kaçamilli!?

EMINI: Mirë thonë të moçmit: “Ku ke uzdajën - gjen murtajën”! Por, kur u bëre kaq virtuoze? Mendoj se me punë matet çdo gjë...

METUSHI: Nuk të ka hije të bëhesh aq

“shakir” që të qeshnin punëtorët. Arusha flen gjithë dimrit, për të mos u zvarritur në pranverë...

EMINI: Si duket telat po dridhen për tjetër melodi!?

MARTINI: Ngadal, ngadal! Dhe, pa huqe, pa hamendje! Ky ka dashtë t’i nxjerr gështenjat prej zjarrit me duar të huaja, e ti po e ngreh për gjuhe, si t’ishte llastëk...

METUSHI: As përkrahjen s’e kemi pasur kushtëzuar që të na gjendej si “Si teste në dorë”. Nëse thehet kerri - kush t’i ndihmojë i merr thasët, ata që i grahin më tutje mbledhin rrotët e zhgardhëruara.

VJOLLCA: Marrëveshjet nuk shprralohen dot...

SHKURTA: Edhe kritika i ka dy teha. Sa më shumë e lëmon, aq më tepër gërrith... Madje, pa iu derdhur bërsitë nuk i merr kryet vesh; as dallimin ndërmjet fjalës e punës nuk e motivon për pajtim.

METUSHI: Nuk u përshpirtet grupacioneve, meqë “ka elitë të plotë dhe të fuqishme” që nuk sprovohet për cikrrime. Mbase shkëlqimi i përshkruhet “rrahagjoksit të pamposhtur”!?

MARTINI: Sikur qerrja e rrokullisur të përfundonte ndër esnafët e qytetit, marifetllëku do të fshehet më mjeshterisht.

METUSHI: Asi “kerri” mos u ngarkoftë më në

këto troje!

MARTINI: Ti s’qenke në tokë të bukës!? Këneshttrashës sa më shumë t’i lëshohen frejtë, aq më çorras merr tatpjetën dhe, pa llogaritur thojzat, pa gajlen e përpjetes, pas përgjegjësi kurrfare.

EMINI: Për shfrytëzimin racional të hambarit tonë, s’kanë pse të shpërpushin gojët e uritura.

SHKURTA: Me ç’na lan të parët dhe, me thonj të duarve po sigurojmë kafshatën e thatë... Për më mirë do të ndajmë diç prej veti që t’u bëhet edhe më mirë breznive të reja.

ISAKU: T’i kthehemi të tashmës... Principagjinjt, duke përkëdhelur gërrithin, si Emin Efendiu, të cilin e josh shija e dy lugëve.

(Ndërprehet drita)

PAMJA E DYTË

MARTINI: Formalizmat vjellin mashtrim, por derisa të tumiret Vendimi, miu i arkivës ta brenë nafakën, në mënyrë që mashtrimi ta zbukurojë zhvillimin e përgjithshëm. Ata që “e bëjnë lejlek” strofullin, kthehen e kërkojnë shpëtim nga “Faktorët shoqërorë”, të cilët “ua këndojnë

axhamillëk”. Dhe, gjoja se do të “përmirësohen i transferojnë diku gjetkë, me shpresë se do ta shtojnë “Fondin e tokës së ruajtur për “dashamirët e Zotit”... Mbase ardhacakëve duhet ngjitur dorën!?

EMINI: Në gjuhën e thjeshtë kjo do të thotë: “Hedhe gurin e fshehe dorën”! Ashtu e donë të mallkuarët. Mbase fukaraja është ortak me djallin...

SHKURTA: Prandaj e përkrahke Metushin?! Kujto se gjithmonë “ecën kungulli mbi ujë”! pa iu derdhur kërsitë.

EMINI: Mori, se është Isaku brinoç e kam ditur... Por, se i nxjerr shyta brirët – s’ma ka pre rradakja! Veç mos harroni, se ende jeni duke bubrruar në marrëdhënie që luhaten mes kreditit e ndihmës falas. Për të parën duhet të vyeni më shumë që t’u lehtësohej kthimi i borxhit, kurse për të dytën duhet të jeni mirënjohës.

VJOLLCA: Ç’është gjithë kjo luhate?! Edhe në pastë përbiruar ndonjë formalizëm që vjell mashtrim, ojnate zbatohen veçmas... Mbase mashtrimi shtrinë lozë si kungulli në gardh. Ç’andej mashtruesi këqyr zhvillimin e të prapambeturve dhe, u bën mirë nevojlive. Por, mos harroni se shtalbat hahen pa pjekur... Prite Zot, sikur

të tërbohej Emini!

EMINI: Fundrrinat janë të pabereqetshme, por “acari e han pykë e sajit”!

MARTINI: Kur dalin bishtalecat mbi shami – shytat vrainë e shitojnë si nofullat e kurdisura që zënë në bigë gjuhën e shthurrur.

METUSHI: Sikur ta uhaja xherxhefin do ta qëndisja tufzën e kaçurrelit të pupzës, ashtu si hise e vogël për hatër të madh.

ISAKU: Për sa kuptoj unë kësi shtegu do të kalojmë pa vërshime të pakëndshme!? As telat e dështimit nuk bëhen gërshetë miradie, siç i ka hije Vjollcës që ia ka kthyer shpinën Metushit e po gjuan gurë n’Eminin, të cilit i është ënjtur kryet nga fjalët që rrëshqasin si rripat e “makinës hallatlike”.

SHKURTA: Kur i ndjek xekrri lopët, Eminin nuk i han palla për makinat që rrënojnë për mungesë të karburanteve, e punëtorët presin orën e ndërrimit, pa hetuar se kohabjerrësit dergjen në pritje si “e keqe e domosdoshme”! Dashuria shpreh ndjenjat që afrojnë, në mënyrë që të bëjmë jetë më të këndshme dhe, motivon punë frytdhënëse... Sepse “kur ngatërrohen hajnat – ruaj xhepat” thonë të moçmit. Mbase atyre që i japin gaz paqes, në luftë

TRENI u ngjanë gurrave të gjakut e njerëzit ecin si pa krye; dikujt duart i presin para; dikush do të mblidhte me grabujë që dikushi të pasurohej brenda natës, pa të keqe të kamatës nga Bankat që falsifikojnë paratë, pa gajlen e punës produktive, pa dyshim ndaj dashamirit.

ISAKU: Të katër anët e orientimit, në përqaftje janë të ngushta për “zemrën e gjërë”, mbase as “buzët e kuqe nuk janë gjithmonë shenjë e shëndetit të mirë”! Por, në bebëzat e Shkurtër shkrihet mrazi i diellit që nuk nxeh njësoj...

SHKURTA: Jehona e kësaj melodie në mos shushuritet mallëngjim që lëndon ecje, e përqaftim.

(Ndërprehet drita)

PAMJA E TRETË

ARBËRI: I zoti i shtëpisë bujare ruan Kultin e Sofrës, duron provokimet dhe ironinë e shtisit që është më i keq se dorasi. Mikut ia shtron Sofrën me dorë në zemër... Nuk i mbetet borxh askujt – “Ia lanë paret në

mejdani”...

SHKURTA: Vazhda e përpjekjeve, përgëzimi dhe përcaktimi i bartur në përvojën jetësore burojnë nga mundësit që begatojnë Kopshtin, ku kultivohet edhe kopshtari, pa u bërë shërbëtor i mbretëreshës, pa u brengosur për fatin e mbretit.

ISAKU: Në Fidanishtën tonë rriten filizat, si fryt i mirëfilltë. Ata nuk zhgulen “këtu” për t’u bërë të vyeshëm “atje”, meqë dëshirat shndërrohen në shpresë, e ajo në të vërtetën e idhtë bëhen mundësi e realizueshme: Fshatari i vyeshëm dhe, punëtori i krahut duke luftuar për kafshatën e carokëve – urbanizimin nuk e kuptojnë, si gërvishtje pahiri, veç përshtatje ambientit urban. Por, Shtetin ende e trajtojnë si “shnukja një kime thiut”!

VJOLLCA: Në botëkuptimin e tyre dhe tonin Forcat lëvizëse ndërrojnë mote e zakone dhe, punojnë të shëndoshët e aftësohen edhe varfanjakët. Përtrihen breznitë dhe oxhaku, pa kryet burgji, as fytyrën plaf.

ISAKU: Lëvizjet spontane të zhvillimit, si angazhim i organizuar për mirëqenien gjithëpopullore frymëzojnë shpresën, përkundër diellit që nuk nxeh njësoj.

METUSHI: Afshi i shkrirë në puhi farfurit
velat e barkës së kristaltë mbi liqenin e
valëzuar dhe, pasqyrohet në agimin që
freskon zemrat e përvëluara të
dashnorëve.

SHKURTA: Realiteti ynë mund t'i ngjajë
ujëvarës shkumëzuese që freskon brigjet
kundruall.

VJOLLCA: Pakëz më me urtësi, më thotë
mendja, kishe mund të strehohesh në
ndonjë skutë, prej kah gjelbërimin do ta
puthte Hëna, e liqeni dremit në pranverën
e motit të ri... Luleja i ofron lulës aromë,
jo si lyhet kryet me uthull, por mu si
shtrihet dora për vallzim. Por, kush
zgërdhihet nuk qesh dot...

SHKURTA: Realiteti ynë përballon terrin e
qesh në shkëlqimin e luleve që kullojnë
musht.

METUSHI: Në pranverën e jetës mugullon
lulëzimi, në të cilin shkrryhen
axhaminjtë...

ISAKU: N'i pastë pranvera flatrat vetimë unë
do të tretesha në gjelbërimin e saj...
Mbase bebëzat e qeshura lundrojnë në
tehun e shikimit fatbardhë, pa huqur
hapin, pa mallëngjim ndaj kalesës.

SHKURTA: Pa hijeshinë dhe ëmbëlsimin e
kësaj gjuhe nuk do të kishim dalë në va,

ku shpalohen velat e lundrës e Drita thurr
gërshetën e marrëdhënieve – kurorë
miqësie të përzemërt.

(Perdja)

Tabllo V

Vërshojnë çakajt drejtë e në bungajën e krijuar, ashtu me huqet e mbështetura në lashtësi; i grahen të shtyrë nga mllef, smira e lakmia... Dhe, bëjnë hapin e parë, duke përkrahur zhurmaxhinjtë e rrugës që do të nxisin poderën e të gjitha mahlukateve që mund t'u vinin përdorësh të shfreheshin sipas shembullit të Shpellave Mesjetare. "I rrinin në grezë" të keqes së papërmirësueshme; marrin në dorë frenin e kalit të pashaluar dhe kullandrisnin si pa krye... mbërthehen si kapak i fikjes...

Nga shtërzimet e zullumit lind dielli i vendlindjes që çelë nafakën e Mëmëdheut... Djelmoshat nuk janë më gjumashë, as nuk ngrehen për kapistër. Ka mbetur gjallë "Ora e Maleve tona" – përtrihen breznitë fatbardha – Fitoren e gëdhendin me mjete paqësore, jo si qoshe të Kullës me frëngji të përgjakura, veç shtrojnë Sofrën me dorë në zemër. Megjithatë në zanafillen e rezistencës ngrisin FLAMURIN E LIRISË më lart

dhe më hijshëm, se lufta çfarosëse.

Vetë u rrita "me sy kënde" kah Kosova... Përndryshe iu ngjita Luftës Çlirimtare, pa dli oborin, pa ndarë hisen... Por, fatkeqësisht, pas Zekosit katër vjeç të gjatë arritëm fitorën që i ngjanë shkatërrimit...

Sllavoja, megjithatë, si ai që tha: "kceva përroin e ta bédsha... kalin"! – ia ktheu më të veten... Ndoq shembullin e Mëkëmbësit që urdhëroi rininë e nënshtruar t'i humbnin prindërit... Pastaj nga Parësia e gjorë kërkoi t'ia mbaronin një sinxhirë prej rëre, ose do t'ua këpuste kryet për shëmtim...

Por, një djalosh që kishte fshehur Babain në thellësi të pyllit, nga i cili kërkoi ndihmë... PLAKU këshillon që t'ia kërkonin Mëkëmbësit mostren për t'ia mbaruar zinxhirin sipas qejfit...

Nën diellin që nuk nxeh njësoj BIJT E SOTËS nuk kërkojnë nga ai që ua bën gropën, veç i grahin si "Trim i mirë me shokë shumë", pa u kënaqur në mjerimin e tjetrit. I dalin zot vetvetes e gjithëçkahes njerëzore... Krijojnë mundësi të reja, për gjallëri të harmonishme, përkundër "Drejtësisë së Ujkut".

(Perdja).

PAMJA E PARË

ISAKU: Me plan të shoshitur për lojë, nga e cila gatuhet mrumja filhalle edhe varfanjakët përthekojnë Sofrën si pranë vatrës që i tymon oxhaku.

ARBËRI: Lere PLANIN në vend të vet. Kur argëtohem i atë vire mbi derë të Punishtes... Nëse punojmë – jepi gaz brazës së thellë. Shpalo të mundshmet që shtojnë takatin.

ISAKU: Metushi pa plan dhe Emini pa politikë do të kokorisnin si pula pas vezës, apo si burri të cilit gruaja ia varë dimitë mbi armë... Ai kthen bigën kah të dojë e shoqja.

VJOLLCA: Animë të ishte asosh që di t'ia ndërrojë gishtat!? Nuk do t'i vinte era nënçmim...

SHKURTA: Nëse i shërbern ndokujt “Politika si marifet” për të zbatuar ndonjëfarë qëllimi, Vjollca do të kllujë në prehër të Martinit.

MARTINI: Mundësitë e zbatueshme edhe realizohen si vullnet pa pengesa. Por, mos ta qesim në harresë bereqetin...

ISAKU: Pa ndërrimet e domosdoshme, as

bereqeti nuk kthehet për së mbari... Sylaroshja gufon bujshëm... Flatrat i shtrinë në sferat e lakmisë, kurse djersa stolis ballin e çiltërt.

DRITA: Ashtu e don rendi...

ISAKU: Droj se lakmia ia merr anën gjelbërimit. Mbase ende punojmë përtej takatit, as nuk marrim sa na takon.

METUSHI: Sikur mos t'm'u shihte për të madhe do të uhajsha durim, sepse edhe n'ari ka çka tretet... Sidomos kur risia nuk lën indiferentizma, por vazhdon rrugën që bëhet praktikë, nga e cila nxirret përvojë.

SHKURTA: Ata që mësohen vetëm të vjelin sillen sikur dyert e kopshtit të ishin pa bagllamë... Meqë njerëzit janë edhe të përdreqshëm; Sa ta shohin një mollë të shenjtur kërleshën nëse nuk e arrijnë dot. Posa ta këpusin nga gemb i sytë u mbesin në tjetrën; sikur të kishin mundësi të gjitha do t'i këpusnin. Mbase syri çakërr nuk di të zgjedh, as të matë...

ARBËRI: Të pasprovuarët bëhen viktimë e msitit që merr dy bakshishe për një ndërmjetësim formal... Ndiq, kur argëtohem, mos t'i japim hapët... Edhe pse formalitetet që njohin forcën e përjashtimit janë të nevojshme. Secili

kupton tjetrin nëse niset nga vetvetja.
 ISAKU: Kulmit që ngrehet mbarë nuk i pikon streha...
 VJOLLCA: Kur shumica mbledh, ku ia qet pakicës të ndajë?!
 MARTINI: Për zemrën e ngushtë, fjalët e mira janë ngushllim.
 SHKURTA: Lotët e skamjes, lotët e mallëngjimit sumblla-sumblla janë rrokullis nëpër faqe, siç zhgrehet shiu me shtrëngatë – mllef i ndjenjave të ndrydhura. Ato nuk kanë pasur liri të bulojnë, si sy pranvere... Valët e ripërtrirjes vërshojnë si rrjedhë e burimit që freskon buzët e shkrumuara.
 ARBËRI: Syri që qet xixa nga zori – kallë zjarr përnjëmend!
 VJOLLCA: Dashuria shtynë shpresën dhe, mpreh shikimin...
 ISAKU: Atëherë, na qoftë përhajr dhe me nafakë Shkurta!
 SHKURTA: Në shtatë palë re isha ngritur, si Skifter do të rrokja, në pupla t'ngrohta për të mbajtur.
(Ndërprehet drita)

PAMJA E DYTË

ISAKU: Çka në prozë arrihet me këmbëngulje,

në poezi e shpërthen frymëzimi ndjellamirë. Por, ata që mbahen se kanë në dorë “arrën dhe gurin”... mbesin si gjeli maje gardhit.
 SHKURTA: Koxhabashi ditën për diell ndezë kandilat e përmortshëm, kinse për t’ zgjuar “çatipët e administratës” dhe gërsheton huqet e pushtuesit... Por, puna rutinore zbehet deri në shuarje.
 MARTINI: Domosdoja e plotësimit të nevojave të pushtetmbajtësit që forcën e mbështet në ligështi nxit çakajtë të pengojnë lirinë e veprimit të ndezur nga ideali, që frymëzon besimin ndaj Çlirimit kombëtar e social...
 ISAKU: Diç më kaplon, si rriçnat që kryet u mbet në lëkurë të buallit... Duket e arritshme pamundësia që i ngjanë lojës me vdekjen. N’u rrëzofte i pari, i dyti bëhet kurban i lirisë, e ajo nuk është surrogat i gënjeshtres që ka këmbët e shkurta... E vërteta e idhët then akullin e mashtrimit... Stërnipat iliras skalisin traditën dhe hanë arsye që zë vend. Mbase Nënës që trembet nuk i vyejnë fëmijët.
 SHKURTA: Në ironinë e kohës ne bëjmë dashuri...
 ISAKU: Ata që nuk i njeh rinia – brezi i ri – I harron edhe Zoti... mund të mos

përmenden si mos t'ishin. Andaj është domosdoshmëri e kohës të durosh dhe të punosh edhe më shumë, në mënyrë që t'i dilje zot vetvetes dhe truallit të Babait. Mbase përrockat shtojnë vijën që ecën e derdhet n'Erenik e ai shkumëzon Drinin Plak, ku kanë hise "Gurra e Bardha"...

MARTINI: Ngandonjëherë njeriu sheh me sy të zemrës... Por, prapa "i pjellë mushka" një kaçamill dhe një murrjelë... Duke nxjerrë djallin nga vetvetja, dielli që nuk nxeh njësoj thellon rrëshqitzën, e bën "Pellg ushujzash", kurse Xekrri trazon bagtinë deri në masë tërbimi – marrin malin për të thyer qafën... Shytani nxjerr brirët kundër të ngujuarve në "Torishtën e rrethuar enkas përkullandrisje".

SHKURTA: Kujt i vnojnë sytë pëlhurë, apo "shtin veshët n'lesh" edhe kotet në jehun e NINULËS gjumashe, pa përgëzuar rininë, pa qit dorë mbi krye, përkundin syrin pishë, i cili shemb diellin që nuk nxeh njësoj.

ARBËRI: More, thuejmë mua cila formë e pronës iu përgjigjet kushteve të gjallërimit që nuk të lëshon duarthatë!? *(as kur nuk prekë gjë të hajrit me duar të veta)*...

Vetë e di se s'ka shoqëri pa pronë private, pa begatim shpirtëror, kurse

Gjyshi bërtet me të madhe: "Ruajna Zot nga zengjini i ri"!

(Ndërprehet drita)

PAMJA E TRETË

MARTINI: Pa u besuar njerëzve, sidomos punëtorëve gjësendi të rëndësishëm nuk zbulohen dot PRIJATARËT e ndërgjegjshëm, as udhëheqës me përgjegjësi vetëjake, as kolektive. Nuk kanë hapësirë që të sprovoheshin, mundësi të mbështeteshin si në diç të qëndrueshme... Nuk do të bë- heshin prijës të rryer... të tregohen t'arsye- shëm dhe të pjekur që t'u zë fjala vend.

EMINI: Ti grahi si ia ke nisur, n'të ardhhtë përdorësh, ndaje pleqninë... Por, "Livadhin lema mua"! Kështu ka qenë, është dhe, do të jetë. Mbase "Dora e thatë s'ka uratë"...

ISAKU: Vërtet ligjet e natyrës nuk ndryshohen që ti t'ia ndërroje burmet Shiut të Budallait, por në tokën e nënqiellit të kapërthyer me diellin që nuk nxeh njësoj, as forcat lëvizëse nuk bjerren për "ment mbi kapuç".

MARTINI: Bretkosa duke parë buallin që po

mbathej te NALLBANI – shtrinë këmbën:
“Mbathem edhe mua”! Por, ti nuk ke
thundra për patkonj të këtillë... moj e
gjorë! – përgjegji mbathëtari m’ironi.

ISAKU: Duke kultivuar me kujdes virtytet e
larta njerëzore Lëvizja gjithëpopullore të
bëhet rrjedhë e “Gurrave të Bardha”, në të
cilat freskohet populli, që mbanë dizgjinat
në duar të veta. Por, në shtërzimet e
rrotullimit të dollapit që sillet në mot të
ndryshueshëm kaliten forcat që i dalin zot
vetvetes dhe mjedisit jetësor.

SHKURTA: Marramenthi në ankth lëshon
këmbën e dhelprës e then dhëmbët në
rrënjë të lisit... Mbase edhe puna e së
dijathtës së pakapërthyer mund ta dëmtojë
të majtën që merr krye duke u kënaqur në
mjerimin e tjetrit.

ISAKU: Mori, me këmbë e me brirë mos luaj
para rinisë, e cila nuk njeh vidërzë, as
shqarth... E kend s’e njeh RINIA – brezi i
ri – e harron edhe Zoti.

MARTINI: N’ironinë e kohës njëri ngërdhucet
– harron frikën e kaluar e kërkon
shpërblim për kusuret e tashme; tjetri
kushtëzon me haraç; dikushi u dhuron
trimëri atyre që çajnë lloqin... Dhe, të
tjerë ofrojnë fryte cilësore – mashtrim.

SHKURTA: Vallë, pse vyshket bostani i

stërpjekur!?

VJOLLCA: Dikush nuk e bën hesap rendin e të
vjelave...

SHKURTA: Dashuria për punë bëhet pjellë e
dashurisë për jetë.

ISAKU: Dashuria si shprehje e bebëzave të
qeshura lind me vetdijen, rritet me
ndërgjegjen – jeton me veprën.

MARTINI: Edhe Baca hoqi t’zitë e ullirit duke
ndrydhur mosdurimin. Nuk e përgëzoi as
çadra e fqijut, i cili e teproi me pyetje
cinike: Mos t’ishte çadra ime qull do të
bënte shiu – shpërthei mosdurimi... I ra
zhyt Jazit të mullirit...

-“A isha lagë më tepër”?!

ARBËRI: Njeriu i tipit shoqëror, duke punuar
për gjallërim të ndërgjegjshëm, pa u kotur
në muzg, pa u zgjuar gjumash nxjerr
përvojë nga miqësia e Lejlekut me
Dhelprën... Ndiq, në darkën solemne
lejleku ia qet çorbën në gotë të gjatë dhe
të ngushtë, kështu që dhelpera s’e shijon
asnjë pikë... Kur vjen lejleku te dhelpera
– në darkë kurtuazie, ajo i shërben në
pijatë të cekët, në mënyrë që mysafiri
sqep-gjatë mbet i uritur...

Ndiq, dhjetë nesh flisnim “gjuhën e
Zotit”, për një apostol ardhacak, i cili as
për pesëdhjetë vjet s’e pa t’arsyeshme të

bënte një përshëndoshje në gjuhën arbërore?!

ISAKU: Neve na rroftë dashuria... Mbase në tërthoret e pashkelura ngulim gjurmët e përflakura – lidhim vargmalet kësulëbardha për t'u kënduar uratën “Bjeshkëve të Nemuna” – më të bukurat rudina ku blegërojnë “bardhokat e bardha”.

ARBËRI: Dhe, pse të flas gjuhën e përkthimit kur me timen gatuaj bërthamën e besimit të ndërsjellë.

(Perdja)

Fund

PASTHËNIE

Realiteti ynë me zhvillimin e hovshëm, me përpjekjet e vijueshme për përmirësimin e marrëdhënieve ekonomike e shoqërore dhe me pengesat e ndryshme, por jo të patejkaluara, që dalin në këtë drejtim jep lëndë të bollshme për realizime artistike. Në etapat e zhvillimit të shoqërisë njerëzore, pra edhe në këtë tonën, njeriu si pjesë përbërëse e shoqërisë dhe inisjator i ndërrimeve të saj, përjeton batica e zbatika, ngritje e rënie, gëzime e pikëllime, që lënë gjurmët e veta edhe në mentalitetin dhe në psikologjinë e tij. Proceset e këtyra të natyrshme e përcjellin edhe shoqërinë tonë, marrëdhëniet e reja shoqërore në ndërmarrjet ekonomike, në ndryshimin e mënyrës së jetës, botëkuptimit e mentalitetit të njerëzve të fshatit apo të qytetit, gjëra këto që do të duhej të mishëroheshin edhe në realizimet artistike e letrare. Si çdo trevë e problematikë tjetër e shtjellimit artistik edhe pasqyrimi i realitetit tonë, nga një apo tjetër aspekt, kërkon njohjen dhe studimin e proceseve të reja, hetimin e momenteve karakteristike të zhvillimit të shoqërisë që qesin në shesh, në sipërfaqe apo në psikologjinë e mentalitetin e njeriut, marrëdhëniet shoqërore, proceset në zhvillim, për të mundur kështu të krijojnë edhe vizionin e vet të tyre. Veprat e këtyra lexohen e shikohen me interes të posaçëm, si realizime që pak a shumë prekin impulsin e

zhvillimit të shoqërisë, duke thumbuar apo vetëm përmendur ato që pengojnë për të përkrahur kështu krejt atë që është progresive. Të gjitha këto dëshmojnë se drama e re e Tahir Jahës “Dialog kohe” do të zgjojë një interes të mirë ndër masat e gjera të publikut lexues e shikues me rastin e vënies së saj në skenë, në radhë të parë, për shkak të temës që trajton e shtjellon dhe për shkak të problemeve që shtron.

Frymëzimin dhe lëndën e dramës autori e ka kërkuar dhe gjetur në realitetin dhe në aktualitetin tonë, në përvojën e punës dhe të vetëqeverisjes punëtore, si një ndër ndryshimet themelore të marrëdhënieve në ndërmarrjet ekonomike. Zbatimi i drejtë i parimeve të vetëqeverisjes në një shoqëri me përbërje sociale e nivele kulturore të ndryshme has, si çdo proces tjetër, në pengesa, bartës të cilave në një pjesë të madhe janë përfaqësuesit e forcave konservatore. Nuk janë të rralla ndërmarrjet tona, apo sektorët e ndryshëm të tyre, që për udhëheqës kanë njerëz të vjetër, jo përka mosha, por edhe për koncepcionet e tyre, që nuk dinë ose nuk duan t'i kuptojnë proceset e reja, njerëz që me botëkuptimet e tyre të formuara në kushte të tjera, gjithmonë konsekuent dhe të bindur në drejtësinë e qëndrimeve të veta, vështirësojnë ecjen paralel me kohë, aq më parë kur ata kanë fjalën e rëndësishme në kolektivet ku punojnë e shoqërinë ku jetojnë e veprojnë. Tahir Jaha i di këto, i gjurmon dhe i gjen për t'i përgjithësuar disa prej tyre, për t'i shtruar në dramën e vet me tematikë aktuale. Prandaj edhe për protagonistë të

dramës së tij “Dialog kohe” ai merr punëtorë kualifikimesh e pozitash të ndry- shme, që i lidh puna e përbashkët në një kolektiv.

Ngjarjen e dramës së vet autori e vendos në lokalet e klubit të punëtorëve, përkatësisht në një sepër të tij, dhe e zhvillon pak pas mbledhjes vjetore, kur edhe shoshiten më së shumti, më hollësisht rezultatet e arritura, duke kërkuar edhe shkaqet e dobësive të ndryshme. Në një lokal të këtyllë është e natyrshme të zhvillohen bisedime të ndryshme, të llojllojshme për çështjet që nuk kanë të bëjnë me punën në ent por që problemet që i preokupojnë punëtorët megjithatë zënë vendin kryesor. Prandaj edhe protagonistët e dramës së Tahir Jahës flasin e bisedojnë për probleme të ndryshme. Megjithatë nuk mund të thuhet se drama e Tahir Jahës nuk e ka temën kryesore, rreth së cilës janë të lidhura edhe epizodet e ndryshme. Koha po ndërron e bashkë me të edhe njerëzit. Biri i komitës së dikurshëm, që nga mërgimi nuk ka sjellë as plegërinë as eshtërat, tani që nga punëtori i ithjeshtë është bërë teknik dhe luftëtar i flakët për gjithë atë që është progresive në shoqëri. Shikuar nga ky aspekt, nisur nga kjo e vërtetë e amohuar, autori duket se na thotë se proceset progresive nuk mund t'i ndalë askush. Madje as kryepunëtor, Emini e të ngjashëm me të, që s'do të lëshojnë pe, sepse “Pozitat e fitueme me merita nuk lëshohen për hatër. Deri të bijë rasadi, unë e kryej timen. Kur të vdes unë, mbi vorr le të bijë bar, ose therra!” pra as njerëzit që në plan të parë vejnë interesat individuale, për të ruajtur atë që dikur

ndoshta me të vërtetë e kanë fituar me meritë, por që tani nuk mund ta mbajnë po ashtu me meritë. Çështjen e përparimit të shoqërisë autori e shtron në një plan më të gjerë. Paralelisht me çlirimin e njeriut tonë nga botëkuptimet dhe paragjykimet e vjetra, transformim ky që po bëjnë marrëdhëniet e reja dhe ndryshimi i kushteve të jetesës po emancipohet edhe femra jonë, për t'u liruar kështu edhe ajo nga disa komplekse që e kanë përçjellë vite me radhë. Ekonomistja e re, Shkurta, për lindjen e saj, askush nuk është gëzuar, pas hamendjeve e peshimit të fjalëve që dëgjon do të jetë e vendosur që t'i ndihmojë shoqërisë duke e ndierë veten si pjesëtare të barabartë të kësaj shoqërie. "... Shpërvola krahët, për të mos më grahë të tjerët. Kush më don dhe më ofron, të më ketë në vend të shokut, mikut. Mos ta brejë inferioriteti i femnës!" i thotë ajo shikuesit në sallë apo lexuesit të dramës me një rast qartë e kuptueshëm. Të këtillë e shohim atë gjatë tërë dramës, madje edhe kur bisedohet për dashuri.

Tahir Jaha është i vetëdijshëm se njeriu si qenie e përsosur është bartës i të gjitha proceseve, gjë që e bën atë edhe më kompleks. Në jetë ka njerëz koncepcionesh e botëkuptimesh të ndryshme, tipash e karakteresh të llojllojshme që jetojnë e punojnë në të njëjtin ambient e shoqëri. Që të jenë të këtillë apo të atillë, progresive apo konservativë shpirtgjërë apo shpirtngushtë padyshim ndikojnë shumë faktorë, duke filluar që nga edukata e gjerë të karakteristikave individuale. Ambicjet dhe vetëbesimi e prishin njeriun mjaft. Në dramën e tij

ai është përpjekur të vijëzohet disa karaktere, me gjithë qenien e psikologjinë e tyre. Pasqyrimin e botës së tyre të brendshme, përpëlitjet dhe luftërat psikologjike të këtyre protagonistëve, të disave sish në dramën "Dialog kohe" janë dhënë në monologje. Në fillim të dramës lexuesi e njeh vendosmërinë e kryeprogonistit, teknikut Isak. Të ngjashëm me veten do të gjejë ai edhe shokun e jetës, Shkurtën. I kundërt me të, antipod i tij, është Martini, parimi jetësor i të cilit është: "Kudo rafsha, mos u vrafsha!", pra njeri që i është dorëzuar krejtësisht fatit, por që megjithatë ruan ambicjet e njeriut që dëshiron të udhëheqë, madje pa i kundërshtuar askush, duke zgjedhur asish që "nuk ma prishin telin e karadizenit!". Prej të këtillit as që mund të pritët aksion e punë konkrete në zgjidhjen e problemeve, sepse çdo gjë ai i len në dorë fatit dhe të tjerëve, si tip flagrant për të cilin gjithmonë është ora dymbëdhjetë. Tipat e këti-llë mund të jenë, ndoshta, edhe më të dëmshëm për shoqërinë se sa ata që nuk i duan kompromiset e as marrëveshjet, madje edhe kur veprojnë kundër parimeve të proklamuar të shoqërisë. Përndryshe, Emini, mban në vete tiparet karakteristike për një palë njerëzish bashkëkohorë, që dikur më pozita kanë zënë vendet që tani i mbajnë, anipse nuk janë të aftë për kryerjen e punëve që u parashtrajnë rrethat nat e kushtet e reja. Këto vende ata i mbajnë, apo tentojnë t'i mbajnë, me njëfarë force e autoriteti të fituar, duke mos ia vënë veshin mendimit të askujt. Megjithatë ai është i vetëdijshëm se disa gjëra, siç është oratoria, njeriut

i ndihmojnë vetëm për të hypur e për të zbritur duhet të keshë tuat, përgatitjet e nevojshme për t'i përballuar të gjitha rrebeshet e jetës. Më të zbetë se këta si tipa kanë mbetur protagonistët e tjerë të dramës, prezenca e të cilëve ndihmon për të kuptuar më mirë problemet që shtrohen duke zbuluar edhe më mirë karakteret e këtyre personazheve dhe të vetë problemeve e çështjeve të jetës. Sepse, disa konstatime e përfundime që autori i nxjerr në situata të caktuara në të cilat gjenden personazhet e kësaj drame mund të përgjithësohen si gjëra të përgjithshme, të një karakteri më të gjërë. Sëkëndejmë, në të shumtën e rasteve, ato bëhen mjaft efektive dhe me një rëndësi të posaçme.

Tahir Jaha e njeh mjaft mirë begatinë e frazeologjisë sonë popullore dhe domethënien e saj. E njeh edhe të folurit e figurshëm të njerëzvet tanë, e të ashtuquajturat mesele popullore. Një gjuhë të këtillëai e vë edhe në gojën e protagonistëve të dramës së vet "Dialog kohe". Futja e shprehjeve dhe frazeologjisë së këtillë ndihmon mjaft pasurimin e gjuhës sonë të shkruar me shprehje të lëna pas dore. Por kjo duhet bërë më masë dhe gjeturi. E mu kjo masë i mungon nganjëherë gjuhës së protagonistëve të kësaj drame. Duke përdorur për së tepërmi këtë frazeologji dhe shprehjet e ndryshme figurative ata duket se po flasin si të shtanguar, për të mos thënë se lënë përshtypjen se më shumë recitojnë se sa flasin. Sikur t'i "lente" autori që ata të flasin spontanisht, me gjuhën e tyre autentike për

ambientin në të cilin zhvillohet ngjarja, drama, mesiguri, do të dilte më e suksesshme dhe me efekte më të dukshme letrare e artistike. Me gjuhën e tyre të natyrshme, duke përdorur herë pas here edhe frazeologjinë, personazhet e kësaj drame, dhe vetë vepra, do të lenin një përshtypje edhe më të madhe te lexuesi e shikuesi.

Megjithatë, drama e Tahir Jahës "Dialog kohe", mbetet realizim simpatik edhe për aktualitetin e problemeve të shtruara, edhe për formën e saj, që bën të mundshme të vëhet në skenë pa ndonjë vështirësi të madhe.

*Botuar së pari në
"Jeta e re" nr.6/1968
Ali D.Jasiqi*

Tahir Jaha
LULET E STINËVE

Boton
JETA E RE

Radhitja dhe realizimi kompjuterik
BLERIM HASANAJ

U shtyp në shtypshkronjën
“ID Print”
DUGAGJIN ROZHAJA

Botimin e kësaj tubëze e financoi
Vllaznim dhe Lamija Jaha

Edhe kjo tubëz
shpërndahet në mënyrë
të organizuar - falas